

EGYETEMI BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

Φ-154a

A TANÁRI MAGATARTÁS ÉS FONTOSABB
HATÁSAINAK PEDAGÓGIAI VIZSGÁLATA

Készítette: Bakacsi Gézáne

Szeged, 1977.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	3
a./ A téma időszerűsége.....	3
b./ A vizsgálat célja.....	10
c./ A vizsgálat módszerei.....	12
 I. A TANÁRI MAGATARTÁS VIZSGÁLATÁNAK PROBLÉMÁI A SZAKIRODALOM TÜKRÉBEN.....	14
a./ Empirikus megközelítések.....	15
b./ Deduktív megközelítések.....	26
 II. A PEDAGÓGUS MAGATARTÁS VIZSGÁLATA	
1./ A TANÁRI MAGATARTÁS MEGJELENÉSI FORMÁI /TIPUSAI/ A TANULÓK ÉS TANÁROK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN.....	30
A./ Intellektuális szféra.....	33
B./ Erkölcsi szféra.....	43
C./ A pedagógus irányultságára vonatkozó magatartásformák.....	58
D./ A pedagógus személyiségállapotának főbb magatartásformái.....	69
 2./ A TANÁRI MAGATARTÁS TÜKRÖZŐDÉSE A TANULÓK ISKOLÁHOZ VALÓ VISZONYÁBAN.....	78

3./ A TANÁRI MAGATARTÁS TÜKRÖZŐDÉSE A TANULÓK TANTÁRGYAKHOZ VALÓ VISZONYÁBAN,.,,.....	91
--	----

III. ÖSSZEFOGLALÁS.....	107
-------------------------	-----

IV. Irodalomjegyzék.....	110
--------------------------	-----

A pedagógusközösség munkája talán egész pedagógiánk legbonyolultabb kérdése.

Makarenkó

BEVEZETÉS

a./ A téma időszerűsége

A közoktatásügy fejlődésével szoros kapcsolatban, azzal szinte párhuzamosan mind elevenebbé és időszerűbbé válik a pedagógus személyiségével összefüggő problémák. Bizonyítják ezt a megjelent értékezősek, cikkek, monográfiák, melyek ezzel a problémával foglalkoznak. Nagyon lényeges a pedagógusra vonatkozó kutatások fejlesztése, hiszen a napjainkban végbemenő nagy társadalmi változások módosítják a társadalom által a pedagógusokkal szemben támasztott követelményeket, megkövetelik a pedagógusok e változásokban való objektív részvételét. Egyben szükségessé válik valamennyi pedagógus megfelelő tulajdonságainak a kialakítása. "Az oktatási és nevelési folyamatok irányított folyamatok, amelyekben a vezető szerep a tanáré és ennek nagy jelentősége van. A tanárok adják meg a társadalmi követelések, normák, értékek és nézetek alapján a közvetlen célkitűzéseket. A nézeteket elemzik, hogy a maguk pedagógiai hatásának

eredményeképpen megváltozzék és tovább fejlődjék a tanuló gondolkodása és viselkedése." /Berwig E-H.: A tanár-tanuló viszony vizsgálatának problémái és a csoportok kialakulásának elméleti kérdései Pädagogik 1970.No.2. 149. old./

Az iskolai oktató-nevelő munkában, nevelési folyamatban meghatározó fontosságú tényező a pedagógus személyisége. Usinszkij tételére hivatkozva: a nevelésben minden a nevelők személyiségén nyugszik, ezért az iskolák legfőbb feladata az, hogy megfelelő személyiségeket válogassanak ki a tanító-nevelő munkára. A nevelő vezető szerepet játszik a nevelésben, úgy is mondhatjuk, hogy ő a céltudatosan nevelő ember. A gyermeki személyiséget az élet közvetlen valóságában igen sok véletlenszerű, kiszámíthatatlan, spontán hatások érik, melyekkel egymagukban nem elégedhetünk meg, szükséges tehát a nevelés céltudatosságát és célratörését megtestesítő pedagógus is. "A pedagógiai hatás éppen arra irányul, hogy a pszichikus életen keresztül a legmegfelelőbb /adekvát/ válaszcselekvéseket hozza létre, illetve az "önmozgást" elindítsa." /Dr. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Budapest 1973. 68. old/

A pedagógusok élethivatása, hogy hassanak másokra. Az MSZMP Központi Bizottságának határozatai is fela-

dattá teszik és a pedagógus hatásainak erősítését jelölik meg legfőbb tennivalóként:

- a./ növelni kell az ifjúság nevelésének hatékonyságát,
- b./ az általános iskolai oktatás színvonalát emelni kell,
- c./ aktiv, közéleti, tetterre kész embereket kell nevelni.

A tanulók fejlődő egyéniségére irányul a nevelő hatás, ugyanakkor a gyerekek is visszahatnak a nevelőkre, természetesen ez a kölcsönhatás nem egyenértékű. A nevelőmunka komplex tevékenység, az iskolában is közös munkát igényel, amelynek a makarenkói pedagógusközösség fontos alkotóeleme. A pedagógus-tanuló viszonyban nem egy személy hat egy személyre, hanem pedagógusközösség hat a tanuló közösségekre. Így a pedagógusok és az ifjúság közösségének fejlődése kölcsönösen feltételezi egymást, egységet alkot. Makarenkó ezt így fogalmazta meg: "A nevelők közössége és a tanulók közössége nem két, hanem egy, mégpedig pedagógiai közösség."

A kapitalizmus előtti időszakban az emberek élettevékenysége, társadalmi tevékenysége egyszerű közegben s rendszerint egyetlen csoportformációban zaj-

lott le. Tehát 1-2 csoportnak volt tagja, innen gyűjtötte viselkedésformáit. Az utóbbi évtizedekben a társadalmi aktivitás szintere átstrukturálódott: a csoporthomogenitás modelljét felváltotta a csoportheterogenitás modellje. Egy-egy ember 5-8 csoportnak is tagja. "Az egyén szempontjából szemlélve úgy tekintjük e csoportokat, mint a személyes tevékenységek, "sűrűsödésének" és a személyes érintkezés strukturálódásának módjait és formáit." /Pataki Ferenc: Csoportlélektan. Gondolat Kiadó, Budapest 1969. 10. old./ E sokféle csoport egyike az iskola és nekünk nem mindegy, hogy a tanuló az iskolához hogyan kapcsolódik, mennyire "preferál". "Hogy az egyén számára melyik csoport válik vonatkoztatási keretté /vonatkoztatási csoporttá vagy csoportokká/, hogy tehát melyik /vagy melyek/ szülnek benne személyes elkötelezettséget, s melyekkel kapcsolatban a legerőteljesebb az odatartozás szubjektive is átélt és racionálisan is mérlegelt élménye, az a személyiség alapvető tendenciáin: érdekviszonyain, beállítódásain, orientációs- és értékrendszerén múlik." /I.m.11.old/ Minél pozitívabb az iskolához, tanáraihoz való viszonyuk a tanulóknak, annál jobban az iskolából és tanáraitól meríti a magatartásformákat. És minél negatívabb e viszony, annál jobban befolyásoló tényező lesz más csoport normája.

Sokat hallunk és beszélünk a tanári attitüdről, de kevesebbet a tanulói attitüdről, mely a tanulóknak a tananyaghoz, tanuláshoz, a tanulásban nyújtott teljesítményekhez való viszonyulásában fejeződik ki. Ez az értékelő magatartás a pedagógiai ráhatások eredményeinek is felfogható és ezáltal formálható is. A pedagógus munkája akkor lesz igazán sikeres, ha tanulói-ban sikerül kialakítani, elmélyítenie a pozitív értékelő viszonyulásokat, a befogadást elősegítő tanulói attitűdöket. "A pozitív erkölcsi tulajdonságok, jellemvonások aktivan igenlő értékelése elemi és nélkülözhetetlen feltétele mindenfajta tudatos törekvésnek és tulajdonságok átvételére, önmagukban való megvalósítására." /Murányi Mihály: Az értékorientációk fejlesztése Tankönyvkiadó, Budapest, 1974. 5. old./

Amivel az iskolában találkozik a tanuló az benne pozitív, negatív vagy kéttényezős viszonyt alakíthat ki, vagyis az őt ért hatásrendszereket személyiségén keresztül feldolgozza, magáévá teszi, meggyőződésévé alakítja, vagy elutasítja. Ebből a szempontból meg kell említenünk, hogy vannak bizonyos személyi és tapasztalati tényezők a pedagógusok részére, amelyek a pedagógusok értékorientáló ténykedésüknek eredményességét befolyásolják és visszahatnak tanulóik attitűdjeikre is:

- a./ A pedagógus erkölcsi-világnézeti fejlettsége és jellembeli megnyilvánulása. Vagyis szilárd értékrendszere legyen és úgy is viselkedjen.
- b./ "A pedagógusnak "nyitott" személyiségnek kell lennie. Az erősen befelé forduló, emberi problémáikról kevésbé érdeklődő pedagógus lehet kiváló szakember, esetleg kitűnő tudós, de sohasem lehet igazi nevelő." /Murányi Mihály: Az értékorientációk fejlesztése. Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 76. old./
- c./ Nélkülözhetetlen tulajdonsága, a pedagógusnak az adekvát egyéni magatartás, mely magában foglalja az igazságosságot, magabiztosságot, nyugodt fellépést. Kizárt kell, hogy legyen az ingerlékenység, idegesség, fásultság, közömbösség, érdektelenség. "A szaktudásra és emberismeretre támaszkodó kiegyensúlyozott, nyugodt fellépés ad presztizst a pedagógusnak.... Fel kell tudnia ismerni, mikor növeli ráhatásai eredményességét, ha "távolságot tart" vagy ellenkezőleg: "közel enged magához" a tanulót." /I.m. 77. oldal/
- d./ A tapasztalat sikján a pedagógusnak legyenek speciális pszichológiai tapasztalatai, szakmai tapasztalatani, hogy az értékorientálás sikeres legyen.

Napjainkban igen sokat foglalkoznak a pedagógiai művek és a gyakorlat a szocialista tanár-diák viszonyával, annak helyes kialakításával, alapfeltételeivel, kritériumaival. Erre igen nagy szükség is van, mivel tudjuk, hogy a nevelési folyamat kétsarkú, bipoláris jellegű és ez a nevelő-növendék viszonyban jut kifejezésre, abban nyilvánul meg. A pedagógus-diák viszony egyik pólusa tehát a pedagógus, kinek személyiségére, magatartásformáira irányul a vizsgálódásunk. Itt kívánjuk mindjárt megjegyezni Dr. Kerékgyártó Imre megállapítását, miszerint a szocialist tanár-diák viszony létrejöttéhez a pedagógusnak öt kritériumnak kell megfelelnie. "Ezek:

- 1./ A totalitás = Egységes közoktatáspolitikai feladatokat kell megvalósítani, valamennyi tanulóval azonos intenzitással kell foglalkoznia. Nem oszthatja közösségét tehetségesekre és tehetségtelemekre, nevelhetőkre és nevelhetetlenekre.
- 2./ A realitás = Figyelembe kell venni, hogy minden iskola, valamennyi osztály, minden egyes tantárgy és tanuló sajátos variáció. A pedagógusnak nem általában kell nevelnie, oktatnia, mindig nagyon konkrétan ott és azokat, akiket társadalmunk felelősséggel rábizott.

- 3./ A legalitás = Jelenti törvények megtartását és megtarttatását. Azt az igényt, hogy nem egyéni elképzeléseket, hanem közösségi, társadalmi feladatokat kell egyénileg megvalósítani.
- 4./ A moralitás = Különösen emberi kapcsolataiban belvtársi, baráti, szerelmi/ kell példát mutatnia igényességével, kölcsönösségével, felelősségérzetével. Ügyelnie kell arra is, hogy követelése egyensúlyban legyen azzal, amit nyújt /magyarázat, pontosság, lelkiismeretesség, stb./
- 5./ A humanitás." /Dr. Kerékgyártó Imre: A szocialista tanár-diák viszony. Módszertani Közlemények 1973/5. 301. old./

Tehát az a pedagógus, akinek tevékenységét ezek a kritériumok jellemzik, meg tudja valósítani a helyes viszonyt közte és neveltjei között.

b./ A vizsgálat célja:

Az emberi tudatban mindig egységet alkot és kölcsönösen áthatja egymást az ismeret és az élmény. Minden élmény magában foglalja az ismeretet, mely csak akkor válik a személyiség belső tulajdonságává, ha élménynyé válik.

"Az élményt a személyiségi összefüggések határozzák meg, mint ahogy az ismeretet a tárgyiak..... Az embernek az válik élményévé, ami számára személyileg jelentősnek bizonyul." /Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai. Akadémia Kiadó Budapest 1964. 22. oldal/ Mi az iskolában elsősorban ismereteket nyújtunk, melynek vizsgálatára tekintélyes apparátus áll rendelkezésünkre. Viszont az élmény vizsgálata sokkal bonyolultabb - kevésbé mérhető, hiszen: " Mindenféle élmény elkülönül a többitől és ezért jellemezhető ilyen és ilyen élményként, mert ennek és ennek az átélése. Belső természete a külsőhöz való viszonyában mutatkozik meg. Az élmény tudatosulása mindig annak a kiderítése: milyen az objektív viszonya az őt előidéző okokhoz, azokhoz az objektumokhoz, amelyekre irányul, azokhoz a cselekvésekhez, amelyek révén realizálható. Az élmény tudatosulása tehát mindig és elkerülhetetlenül az élménynek a külső, tárgyi világgal való összefüggésbe hozása, sohasem a belső világban való bezárkózása." /I.m. 26. old./

Vajon a mindennapi gyakorlat mit tükröz, milyen magatartásformák érvényesülnek, tanulmányaik során milyen tanári, tanítói magatartásformákkal találkoztak a tanulók. Továbbá, hogyan tükröződik a feltárt tanári magatartásforma a tanulók iskolához és tantárgyakhoz való viszonyában.

A nevelői magatartásformák alábbi csoportjait vizsgáltuk:

- 1./ A tanár intellektuális tevékenységére /tudása, közlőképessége, szervezőképessége/vonatkozó megítélések.
- 2./ Erkölcsi magatartására és jellemtulajdonságaira vonatkozó megnyilatkozások /önmagához, másokhoz, munkához/.
- 3./ A pedagógus irányultságára vonatkozó magatartásformák.
- 4./ A pedagógus személyiségállapotának főbb magatartásformái.

c./ A vizsgálat módszerei

Mindezek feltárása érdekében vizsgálati eljárásként alkalmaztuk a kérdőíves módszert annak mérésére, hogy milyen a tanulók iskolához való viszonya, ebben mennyire befolyásoló tényező a pedagógus magatartása, valamint ugyancsak kérdőív segítségével és beszélgetés módszerével tártuk fel a pedagógusok gondolatait, melyek egyéniségükre, megbecsülésükre, az oktatás színvonalára, a nevelőtestületre és a legsürgősebb intézkedésekre vonatkoztak.

Dolgozatírást a tanév két időpontjában végeztettünk "Hogyan vártad az iskola kezdetét?" címmel, melyhez kapcsolódott az egyéni beszélgetés: "Ha te tanár lennél, hogyan viselkednél, mit tartanál a legfontosabb tulajdonságodnak?" Itt arra gondoltunk, hogy a tanulók párhuzamot vonnak az elképzelt és a gyakorlatban meglévő magatartásmódok között és ebből le tudják szűrni a számukra legértékesebbet, legszinpatikusabbat.

A tanulók tantárgyakhoz való viszonyát szintén kérdőív segítségével állapítottuk meg. A tantárgyakat "szeretem" "kevésbé" "nem szeretem" rangsorba állították és megindokolták azt is, hogy miért?

Az írásbeli munkákat természetesen név nélkül töltöttük ki. Vizsgálatunkban csak arra vállalkoztunk, hogy feltárjuk a tanári magatartás megnyilvánulási formáit és fontosabb hatásait. Ez azért is fontos, mivel tudjuk, számos vizsgálati eredmény bizonyítja, hogy a tanár magatartása, a tanulókkal kialakított kapcsolata hatással van a fegyelemre, az iskolához és tantárgyakhoz való viszonyra, befolyásolja a tanulók egymás közötti érintkezési stílusát, munkaerkölcset, stb.

A vizsgálatot egy járás különböző típusu általános iskoláiban végeztük, összesen 496 tanuló részvételével. A megoszlást a következő táblázat tartalmazza:

	városi	falusi osztott
Vizsgált létszám	216	280
Az összlétszám %-a	43.5	56.5

Ebből: 5.o. 147 tanuló

6.o. 112 "

7.o. 137 "

8.o. 100 "

I.

A TANÁRI MAGATARTÁS VIZSGÁLATÁNAK PROBLÉMÁI A SZAK-
IRODALOM TÜKRÉBEN

A pedagógiai szakirodalomból képet kaphatunk arról, hogy az egyes korok milyen elvárásokkal voltak a tanítók és tanárok magatartását illetően. N.V. K^uzmina ezt így fogalmazza meg: "A neveléstudomány munkásai minden korban és minden országban a gyakorló pedagógusoknak szánták azokat a műveiket, amelyekben a tanulók oktatásának és nevelésének problémáit fejtegették; ezért szükségszerűen foglalkoztak azzal, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a pedagógusnak, hogy munkája eredményes legyen. Mind a külföldi pedagógiai írók /Komensky, Rousseau, Pestalozzi, stb./, mind az oroszok /Ragyiscsev, Novikov, Herzen, Belinsz-

kij, Dobroljubov, Csernisevszkij, Pirogov, stb./ munkáiban lényegbevágó kijelentéseket találunk a jó pedagógus tulajdonságairól. Azokban a követelményekben, amelyeket a közoktatás elméleti és gyakorlati szakemberei műveikben a pedagógusra vonatkozóan megfogalmaztak, az is tükröződik, hogy milyen történelmi körülmények között éltek, miért harcoltak; kifejezésre jutnak ezekben az ő személyes módszereik, sőt gyakran egyéni tulajdonságaik is. /N.V. Kuzmina: A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó, Budapest ¹⁹⁶³ 7. old./

A követelmények a pedagógussal szemben társadalmi, ideológiai, szakmai, általános műveltség szempontjából egyaránt sokoldalúságot követelnek. A nevelőmunka komplex tevékenység, melynek mutatói szinte felmérhetetlenek.

a./ Empirikus megközelítések

A tanár-tanuló problematikával kapcsolatban igen sok empirikus vizsgálat tapasztalatai állnak rendelkezésünkre. A legtöbb munkában a tanulóknak feltették a kérdést, milyennek kívánják a tanárt, milyen legyen a tanár. Más vizsgálatokban pedig megfigyeléseket, felméréseket végeztek, hogy milyen a sikeres vagy közkedvelt tanári személyiség. Ezek a vizsgálatok felvilágosítást adtak arra vonatkozóan, hogy a tanulóknak milyen elvárásaik, igényeik vannak az ideális

tanári személyiséget illetően, továbbá a hibák feltárásával ösztönzést adtak és adnak a tanár - diák viszony megjavítására. Viszont felmerülhet a kérdés, hogy az így feltárt ideális pedagógus, a mintakép hogyan válik be a gyakorlatban, tudja-e hasznosítani kitűnő tulajdonságait az oktató - nevelő munka során.

A tanár - diák viszony kialakítása és fejlődése döntően attól függ, hogy a pedagógus milyen vezető. Ezzel kapcsolatosan Carl Weiss /1974/ ilyen sort állít fel:

- 1./ Az osztály zsarnoki elnyomása, egyéni kezdeményezés kizárása.
- 2./ Autokrata uralom.
- 3./ Tekintélyvel alapuló vezetés, a tanító vezető szerepe dominál.
- 4./ Demokratikus vezetés, a tanító tekintélye a döntő, vezetői szerepe csökkentett.
- 5./ Demokratikus vezetés, a tanító tekintélyének mérséklésével együttműködik az osztállyal.
- 6./ Teljes lemondás a vezetésről, laissez-faire vezetés.

Szerinte a vezetési stílusok sokrétűek, minden stílus a szomszédos stílusba válthat.

K. Lewin háromféle vezetési stílust állapít meg: Az egyik az autokrata, aki tekintélyi alapon parancsokkal irányít. A másik vezetési stílus a laissez-faire, vagyis aki hagyja csinálni, hadd menjen minden a maga útján. A harmadik stílus a demokrata pedagógus, ami a leghatásosabbnak bizonyult, közösséget formáló ereje van.

Felvetődött a kérdés: hogyan reagálnak a tanulók ezekre a vezetési stílusokra? Erre vonatkozóan bőséges vizsgálat áll rendelkezésünkre, de a legfontosabb kiemelve éppen K. Lewin és munkatársai nevéhez fűződik: 10-11 éves fiú és leány tanulókból két csoportot képeztek és az egyiket tekintélyvelven alapuló, a másikat demokratikus vezetésnek vetették alá. A két csoport tevékenységét összehasonlították, minden eseményt és cselekvést mindkét csoportban megfigyelők rögzítették. Később a két csoportot felcserélték annak vizsgálatára, hogy magatartásuk az új vezetésnek megfelelően megváltozik-e. Megállapították, hogy az autokráciában inkább "én-központu", ellenséges, személyeskedő, a demokráciában "mi-központu", kiegyensúlyozott volt a gyerekek egymás közti viselkedése. Ennek megfelelő volt a vezetővel szembeni magatartásuk is. /Carl W.: Az iskolai osztály szociológiája és szociálpszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 13-34. old./

Janowdki /1971/ is megállapítja, hogy a nevelői irányítási stílus döntő mértékben befolyásolja a tanár didaktikai és nevelési eredményeit. A tanár magatartási megnyilvánulásait a következő szempontok szerint vizsgálja:

- " - hogyan alkalmazza a szankciókat,
- hogyan fogadja a csoportnormákat, az osztály véleményét,
- hogyan dönt a csoport jövőbeli tevékenységéről,
- hogyan viszonyul a tanulókhöz." /Janowski: A pedagógus irányítási stílusa és a normák kialakulása Problemy Opiekunczo Wychowawcze 1971. No. 10. 20-23. old./

Közös magatartási normákat állít fel, melyek az iskolai osztályok életét irányítják:

"Iskolai" - pl.: "légy fegyelmezett"

"Általános emberi" - pl.: ne hazudj, légy őszinte"

"Baráti v. csoport alkotta" - pl.: ne árulkodj"

"puskázz"

Tanulmánya további része annak vizsgálatára terjed ki, hogyan viszonyulnak a felsőtagozatosok e normákhoz.

Hasonló kísérletet végzett E.B. Hurlock vizsgálata alapján Dr. Ágoston György - Dr. Veszprémi László /1967./. Tanulmányukban arra kívántak feleletet kapni, hogy a tanár buzdító-dicsérő, bíráló-szidó, vagy közömbös magatartása nagy változást idéz-e elő a tanulók teljesítményében. Bebizonyították, hogy a tanári magatartás a tanulói teljesítményekben nagy változást hozhat létre, pozitív vagy negatív irányban, kedvezően, vagy kedvezőtlenül hat rájuk.

Varga Zoltán /1974/ vizsgálatában célul tűzte ki, hogy megvizsgálja a nevelői gyakorlatban ma is érvényesülő negatív nevelői elveket, s az ilyen nevelői elvekből következő, sarjadzó nevelői magatartásmódokat, követelményeket. Felsorol iratlan ugynevezett "rejtett szabályokat", melyek az iskolában még ma is torzítják a nevelő-növendék kapcsolatát, alkalmazásuk kárt okoz. Ezek a "rejtett szabályok":

- 1./ "A felnőttnek mindig igaza van."
- 2./ "A gyermeki kritika - szemtelenség."
- 3./ "A gyermeki humor veszedelmes."
- 4./ "Unatkozni tilos."

Ma már alig fordul elő nálunk az autoritér nevelői magatartásforma, de annál sűrűbben lehet tapasztalni azonban a tekintélyelvű személyiség nevelési attitűdjének burkolt hatását. De sajnos ezt a pedagógus nem

fedezi fel /vagy nem akarja felfedezni/ magában, így kiküszöbölése nehezen valósítható meg.

A pedagógus magatartásának hatása a tanulókra jól érzékelhető Ormai Vera tanulmányában /1962/. A tanítási óra egyes mozzanataiban vizsgálta a különböző tanári magatartási módok hatását a tanulók érdeklődésére, munkafegyelmére. Elemzi a pedagógus stílusát, viselkedését, a tanulókkal, az osztállyal való kapcsolatát. És végül is megállapítja, hogy mennyire meghatározza a pedagógus magatartása a tanulók tanárhoz, tantárgyhoz és a tanuláshoz való viszonyát.

Számos vizsgálat foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a tanulók milyennek képzelik az "ideális nevelőt". P. Witty 12.000 olyan válaszlevelet elemzett, melyben a tanulók "A tanító, aki nekem a legtöbbet segített." című fogalmazást készítették el. A gyerekek által legfontosabbnak, legtöbbre tartott tulajdonságnak sorrendben a következőket tartották: együttműködés a gyerekekkel, demokratikus magatartás, barátságosság és az egyesek tekintetbe vétele, türelem, jóság, kedvesség, széleskörű érdeklődés, kellemes megjelenés és nyájas modor, igazságosság, humorérzék, nyugalom és következetesség; érdeklődés a gyermekek problémái iránt; alkalmazkodóképesség; a dicséret megfelelő ki-

fejezése, alaposság a tanításban. Tehát a növendékek elsősorban az emberséges személyiségeket kívánják, nem a tudása, hanem az érzelmi telítettség a fontosabb. Az NDK-beli Stoppe és Kessel is írásban kérte a tanulók véleményét arról, hogy mikor lesz példakép a tanár és az mennyiben függ össze fegyelmezési képességeivel. A válaszok a következők voltak:

- érdekesen tanít,
- türelmes,
- ismerni akarja véleményünket,
- nem huny szemet a hibák fölött,
- az osztály és ő megértjük egymást,
- nyugodt, ritkán mérges. /Zrinszky 1972./

Az eredményes pedagógus a tanulók személyes tapasztalatai tükrében c. tanulmányban /Klinker-Stopperam 1970./ kettős célt akartak elérni: egyrészt azt akarték megragadni, hogy a tanulók a tanár velük kiépített kapcsolatában milyen magatartásmódokat tudnak átélteni leginkább, másrészt egy új felmérés előkészítése. 1750 dolgozatot elemezve tulajdonság-kategóriákat állítottak össze, melyek leginkább dominálnak a tanulók élményvilágában.

A tulajdonságkategóriák sorrendben a következők:

1. A tanítás menete	7.5 Személyi magatartás
2. Vidámság	7.5 Segítőkézség
3. Magyarázat	9. Tanulási lehetőség
4. Igazságosság	10. Szemléltetési módok
5. Szeretet, jószág	11. Mintakép
6. Változatosság	13. Tudás
	13. Politikai tevékenység
	13. Házi feladatok
	15. Külső megjelenés.

Feltűnően, egységesen nyilatkoztak a tanár vidámságának, segítőkézségének magyarázókézségének és igazságosságának említésében.

"Keilhacker megállapítása szerint: Semmit sem említenek olyan gyakran, olyan egybehangzóan és annyira nyomatékosan a tanulók, mint azt, hogy a tanár igazságos.... A tanulók szemében az igazságosság jelentősége olyan nagy, hogy ez csaknem minden egyéb tanári tulajdonságot háttérbe szorít. Megengedik, hogy a pedagógus hibákat kövessen el, ha egyben igazságos."

/Közli: Klinker - Stopperom: Az eredményes pedagógus a tanulók személyes tapasztalatainak tükrében. Probleme und Ergebnisse der Psychologie 1970. No.34. 40. old./

E tanulmányban továbbá csoportosították a szerzők az eredményes pedagógus domináns tulajdonságait a

- teljesítmény viszonylatában
- vezetési stílusát illetően
- társas érintkezésben
- nem lényegileg jellemző vonásokra
- nemre vonatkozóan.

Saját vizsgálódásunkban igen nagy hasznát vettük e munkának.

Ryans /1964/ a tanári magatartás kutatásba kapcsolódik be munkájával. Módszerűl a pedagógusok tantermi megfigyelését, kérdőívet és tesztet használ. A tantermi megfigyelés alapján három modellt állít fel:

X modell: meleg, megértő barátságos, illetve zárkózott, egocentrikus, kimért tanári magatartás.

Y modell: megbízható, szakszerű, módszeres, illetve felelőtlen, rendszertelen, rendetlen,

Z modell: ösztönző, fantáziadus, illetve unalmas, rutinszerű tanári magatartás.

Nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a tanári tulajdonságokra vonatkozó tények egyre gyűlnek és esetleg a tanárképzés, a gyakorló tanárok és iskolavezetők számára közvetlenül hasznossá lesznek. A tanári alkalmasság mérése szempontjából figyelemreméltó

vizsgálat. Mi pedagógusok igen "sokfélék" vagyunk. A jó pedagógus viszont általában rendelkezik olyan nevelői személyiségjegyekkel, amelyeket Kelemen László /1967/ könyvében felsorol. Ilyenek: korának és társadalmának igényeit, haladó eszméit képviseli; eszmeiség; erős meggyőződés és szilárd világnézet; tekintély legyen a tanulók szemében; "közlőképességgel" kell rendelkeznie; a tanulók iránti megérték és szeretet; speciális pedagógia-képességekkel rendelkezzen; pedagógiai megfigyelőképesség, pedagógiai képzelet, igényesség, tapintat, megosztott figyelem, szervezőképesség jellemezze.

Kériné Sós Julia: Tanárok élete és munkája című tanulmányában a tanári munka tudást és szemléletet továbbadó, magatartást és tudatot formáló feladatáról, lehetőségeiről és reális hatásáról ad képet: kik tanítanak? És a gyerekek részéről feltehető kérdésre: "Milyenek a tanáraid?" ad választ.

A pedagóguspályát négy feladatkörre bontja:

- 1./ tudományos /tudós tanárok/,
- 2./ tanítói /a tanítás módszerét fejlesztő tanárok/,
- 3./ nevelői /egyéni kapcsolatokat teremtő tanárok/,
- 4./ szervezői /szervező tanárok/,

és ezen belül illusztrálásként bemutatja egy idősebb és egy fiatalabb tanáregyéniség munkáját.

Ismertet továbbá olyan tanári típusokat, akik a tanári munkával aktívan azonosulnak, részlegesen azonosulnak, passzívan azonosulnak, illetve akik csak belső ellenállás leküzdése útján tudnák a vállalt munkát végezni. Az utolsó fejezet diákok emlékezéseiből idéz, kire, mikor, milyen hatással volt tanára, és megállapíthatjuk: a diákok nagyon hálásak, ha "kapnak valamit nem a tantárgytól, hanem magától a tanártól."

Ha már a hatásról van szó, ide kívánczik Makarenkó, akinek mély meggyőződése volt: ahhoz, hogy egy nevelő valóban hatni tudjon, sok minden apró dologhoz kell értenie. Nem lehet valaki jó nevelő, ha nem tud bánni a hangjával, ha nem tud beszélni a gyerekekkel, ha nem tud uralkodni az arcjátékán, ha nem tudja eltitkolni érzelmeit, hangulatát. Tudnia kell szervezni, "a gyerekek közt mozogni, tréfálkozni, vidulni és haragudni; úgy kell viselkednie, hogy minden egyes mozdulatával neveljen, s minden egyes pillanatban pontosan tudnia kell, mi az amit akar és mi az, amit nem akar az adott pillanatban. Ha ehhez nem ért, nem tud nevelni." /A.Sz. Makarenkó: Művei, Akadémia Kiadó, Budapest 1956. V. kötet 164. old./

b./ Deduktív megközelítések

Az irodalom igen különbözőképpen mutatja be az ideális nevelőt, mivel különböző alapból indulnak ki a szerzők. Más-más személyiség jellegzetességét domborítják ki az általuk megrajzolt ideális nevelőnek. Magában a pedagógusban keresik a tökéletes pedagógus vonásait, meghatározzák milyennek kell lennie a pedagógus-ideálnak, jellemzésekben kiemelik azokat a vonásokat, amelyek döntően a pedagógus hivatásra jellemzőek. Ezek pusztán elvárások, de hogy a valóságos, működő pedagógus és ezen ideál között mekkora a szakadék, azzal nem számolnak. "Még egy és ugyanazon rendszeren belül is feltétlenül különböznek az általános és a felsőbb iskolában tanító, a természettudományos tantárgyakat vagy a művészeti tantárgyakat oktató pedagógusok tulajdonságai. Más tulajdonságra van szükség az általános képzést nyújtó iskolákban, és másokra a szakiskolákban. Ha mindezekre a minőségi különbségekre tekintettel akarunk lenni, csak nagy általánosságban tudjuk annak a pedagógusnak a személyes jó tulajdonságait meghatározni, akinek a szocialista rendszerben kell nevelőmunkát végeznie."

/Wincenty Okoň: Az általános didaktika alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest 1976. 467. old./

Buzás László /1940/ doktori értekezésében teoretikus uton közelíti meg a nevelői személyiség hivatásjellegzetességeit, melyet az általános emberi személyiség jegyeiből, összetevőiből, eredőiből vezet le és végül megállapítja mi az a jellegzetesség, amely más hivatásu egyéntől megkülönbözteti a pedagógust. A nevelő "ideális tulajdonságait" így összegzi:

- 1./ a nevelői szeretet,
- 2./ az egyéniségbe való beleélés képessége,
- 3./ a nevelői tapintat,
- 4./ a közlőképesség,
- 5./ a vezetői képesség.

A nevelés elmélkedői már a görögökkel kezdve szólnak a nevelőről is, megállapítják, hogy milyennek kell lenni a jó nevelőnek. Pl.: a római Quintilianus, követelményeit így sorolja fel:

- Legyen tanítványai iránt atyai jóindulattal.
- Magának ne legyenek hibái, de el se nézze azokat.
- Legyen szigorú, de ne komor.
- Legyen nyájas, de ne pajtáskodó.
- Viseltessen tisztességgel, becsülettel.
- Ne legyen indulatos.
- Munkában kitartó, fáradhatatlan legyen.
- Korholjon, de ne sértő módon.

" Azt meg ki sem lehet mondani, mennyivel szivesebben követjük azoknak példáját, kiket kedvelünk...."

Faragó-Kiss /1949/ a nevelői személyiség "erényeit" a nevelői eszméből vezeti le, miszerint a következő követelményeknek kell egy pedagógusnak megfelelni:

- 1./ Az ideális nevelő szociális lény, aki a közösségért, a társadalomért dolgozik.
- 2./ Politikus lény is.
- 3./ Tökéletesen formált, zárt, harmonikus, autonóm erkölcsi személyiség.
"A nevelő erkölcsi magatartásának egyik lényeges kelléke szellemi derekassága és bátorsága, amely elsősorban szigorú tárgyilagosságban és kritikai becsületességben nyilvánul meg." /Faragó László - Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései. Egyetemi Nyomda, Budapest. 1949. 201. old./
- 4./ Ismernie kell a gyermeki lelket, a gyermekek egyéni adottságait.
- 5./ Nyílt és be nem fejezett személyiség a nevelő. Állandóan képzi önmagát, lépést tart korra szellemi és társadalmi fejlődésével. Így válik irányító, vezető személyiséggé.
- 6./ Minden növendékét egyformán szereti, cselekvéseit a szeretet irányítja.
- 7./ Önuralma legyen.
- 8./ Rendelkezzen pedagógiai tapintattal.
- 9./ Tiszteletben tartja a gyermek szabadságát, egyéniségét.

10./ A közlés fejlett képességét birtokolja.

"A nevelőt elsősorban nem tudása, ismeretei, hanem személyisége teszi jó nevelővé. A lelkes, igazi, emberséges ember egyuttal az eszményi nevelő is!"

/Faragó László - Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései
Egyetemi Nyomda, Budapest. 1949. 207. old./

A nevelőtípusokat a pedagógiai szituáció figyelembevételével tipizálják tárgyas és alanyi típusokba.

Természetesen ahány nevelő, annyi egyéniség és így ez a tipológia nem lehet teljes és rendszeres csupán arra szolgálhat, hogy némiképpen eligazodhassunk a nevelői egyéniségek világában.

Kerékgyártó Imre /1968/ megállapítása szerint a nevelőtestületekben három magatartástípus él egymás mellett: 1/ azok, akik a szocialista pedagógia elveit ismerik, magukénak vallják és gyakorlatukban meg is valósítják; 2/ a kényelmesek, akik hagyják, hogy úgy ahogy menjenek a dolgok, csak a legszükségesebbeket teljesítik; 3/ azok, akik a régi pedagógiához alkalmazkodnak és csak parancsokkal nevelnek. Persze az a tanár, vagy tanító, aki a munkatársai között rideg, ha ellenséges légkörben él, nem lehet a gyerekek között derűs, vidám, felszabadult, dinamikus egyéniség.

"Aki azt akarja, hogy a tanítványai jól érezzék magukat az iskolában, annak jól kell éreznie önmagát

kollégái és diákjai között. Találón fogalmazza meg témánk lényegét Carson McCullers Prücsök c. elbeszélésében: "azt hiszem, hogy aki boldog, az jobban megérti a másik embert." Boldog pedagógusokra van szükség - arra kell törekednünk mindannyiunknak, hogy azok legyünk, azok legyenek!" /Dr. Kerékgyártó Imre: A szocialista tanár - diák viszony. Módszertani Közlemények 1973/5. 303. old./

A pótolhatatlan pedagógusmunka iránti tiszteletéről beszél Váci Mihály Észrevétlen forradalmár című tanulmányában: "Hazánkban az értelmiségi munkaterületek egyikén sem dolgozik olyan népes hadsereg, mint a nevelés, oktatás területén a pedagógusok: a tanárok, de különösen az általános iskolai tanárok és tanítók szorgalmas, elfáradó, majd újra nekilendülő serege." /Váci Mihály: Észrevétlen forradalmár. A zsebbe madár. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1964. 70. old./

II.

A PEDAGÓGUS MAGATARTÁS VIZSGÁLATA

1./ A TANÁRI MAGATARTÁS MEGJELENÉSI FORMÁI /TIPUSAI/ A TANULÓK ÉS TANÁROK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN.

Ahogy a tanulók tanáraik magatartásformáit látják.

A tanári személyiség kiemelkedő szerepe a tanítás ne-

velő hatása tekintetében elvitathatatlan. "A tanítás nevelő hatása nemcsak az anyag és a módszer tényezőin múlik, hanem közvetlenül függ a tanár irányító és ifjúságnevelő személyiségének fellépésétől és működésétől is. A nevelés olyan élő folyamat, amely emberek között, sokrétű szociális kapcsolatok szövevényében megy végbe. A tanár nemcsak óraadó, hanem nevelő is, akinek eleven tanulókkal, egy osztály elven szervezetével van dolga. A tanár minden óráján a tanítványok bíráló szeme előtt áll, és közismert tény, hogy a tanulók finom érzékkel tudják megítélni, milyen a tanár meggyőződése, egész személyiségével vállalja-e azt, amit tanít...." /Neuner, G és Stöhr, G.: A tanítás - a szocialista személyiségek oktatásának és nevelésének főterülete. Deutsche Lehrerzeitung 51, 1966. Közli: Kessel, Wolfgang: A tanárral szembeni tanulói /társadalmi-személyes/ beállítottságok néhány feltétele. Jugendforschung, 1968. No.6. 25.p./

Viszont a feszült légkör rendkívül nyomasztó hatású és rendszerint a teljesítmény csökkenésére és magatartási zavarokra vezet. Az általános iskolában rendkívüli jelentősége van a tanár szivélyességének, derül és vidám modorának az iránta való tanulói személyes beállítottság kedvező alakulása szempontjából.

Az embereknek az az alapigénye, hogy szívélyesen bán-
janak velük, még erősebben fejeződik ki a gyermekek-
nél, mint a felnőtteknél.... Makarenko a szocialis-
ta közösség döntő karakterisztikumának tekintette a
derüs, vidám hangulatot /dur-hangnem/. "Véleményem
szerint a szovjet ifjúsági közösség stílusának speci-
fikus jellegzetessége a következő körülmény. Először
is a derüs hangulat. Ezt a tényezőt tartom a legfon-
tosabbnak. Állandó a vidámság és ez nem tűr szomorú
egyéneket, mogorva megnyilatkozásokat; Állandó a cse-
lekvőkészség, a jó hangulat; és éppen ennek a derüs
dur-hangnemnek, ennek a vidám, eleven hangulatnak
semmi köze nincs a hisztériához." /A. S. Makarenko:
Válogatott tanulmányok, Tankönyvkiadó, Budapest, 1952.
81. old./ Más helyen pedig: "Nekem is olyan jókedvű-
nek kellett lennem, mint a közösség volt. Sohasem
engedtem meg magamnak szomorú arckifejezést, bánatos
képet. Akkor is, ha kellemetlenségeim voltak, vagy
ha beteg voltam, el kellett érnem, hogy a gyerekek
semmit ne vegyenek észre belőle." /A.S. Makarenko
Művei V. kötet Akadémia Kiadó, Budapest 1956. 227.ol-
dal./ Az ember fejlődése, neveltetése, munkája, tanu-
lása, élményei hatására sajátos viszonyt alakít ki
önmagával és környezetével és ennek folyamán kiala-
kul magatartása. E magatartást azután külsőleg kife-
jezi, ezzel irányítja viselkedését, ha egyedül van,
vagy interperszonális vagy közösségi helyzetekbe kerül.

Természetesen minden pedagógus, mint személyiség rendelkezik különböző alaptulajdonságokkal, de feladatok sikeres elvégzéséhez szükségszerű meghatározott és közös magatartásformákkal is rendelkezniük. E közös magatartásformákhoz, a sajátosan szervezett személyiség tulajdonságokhoz eljuthatunk, ha az oktatás-nevelés folyamatában megvizsgáljuk a pedagógusok iskolai magatartásformáit, azok visszatükröződését tanítványaikban. Viszont nem célunk az eredményes pedagógus magatartásmódjainak és jellembeli tulajdonságainak listáját összeállítani, majd ebből egységes, minden pedagógus személyiségére vonatkozó következtetést levonni. Inkább szeretnénk előtérbe hozni a strukturát meghatározó tulajdonságokat /képeség, etikai és jellemtulajdonságok, irányultság, személyiségállapot/.

A./ Intellektuális szféra

A pedagógus széleskörű tudása és nevelői ismeretei alapfeltételek ahhoz, hogy a tanulók az ismeretek elsajátításában hatékony munkát végezzenek és hogy a tanár intenzíven hasson és befolyásolhassa a tanulók gondolkodását, érzésvilágát, viselkedését. Ezen túlmenően elvárhatjuk, elvárhatják a pedagógustól, hogy egy bizonyos területen munkája alkotó, újító, gyarapító legyen, szaktárgyának aktív művelője, ugyanakkor

módszertanilag tökéletesen képzett, az ismeretek kifogástalan átadására is képes legyen. Ahhoz, hogy a tanulók a fentebb említett aktív közreműködést, hatékony munkát elláthassák, ahhoz a pedagógusnak jó szervezőnek is kell lennie. A pedagógus szervezési képességeit így részletezi Levitov:

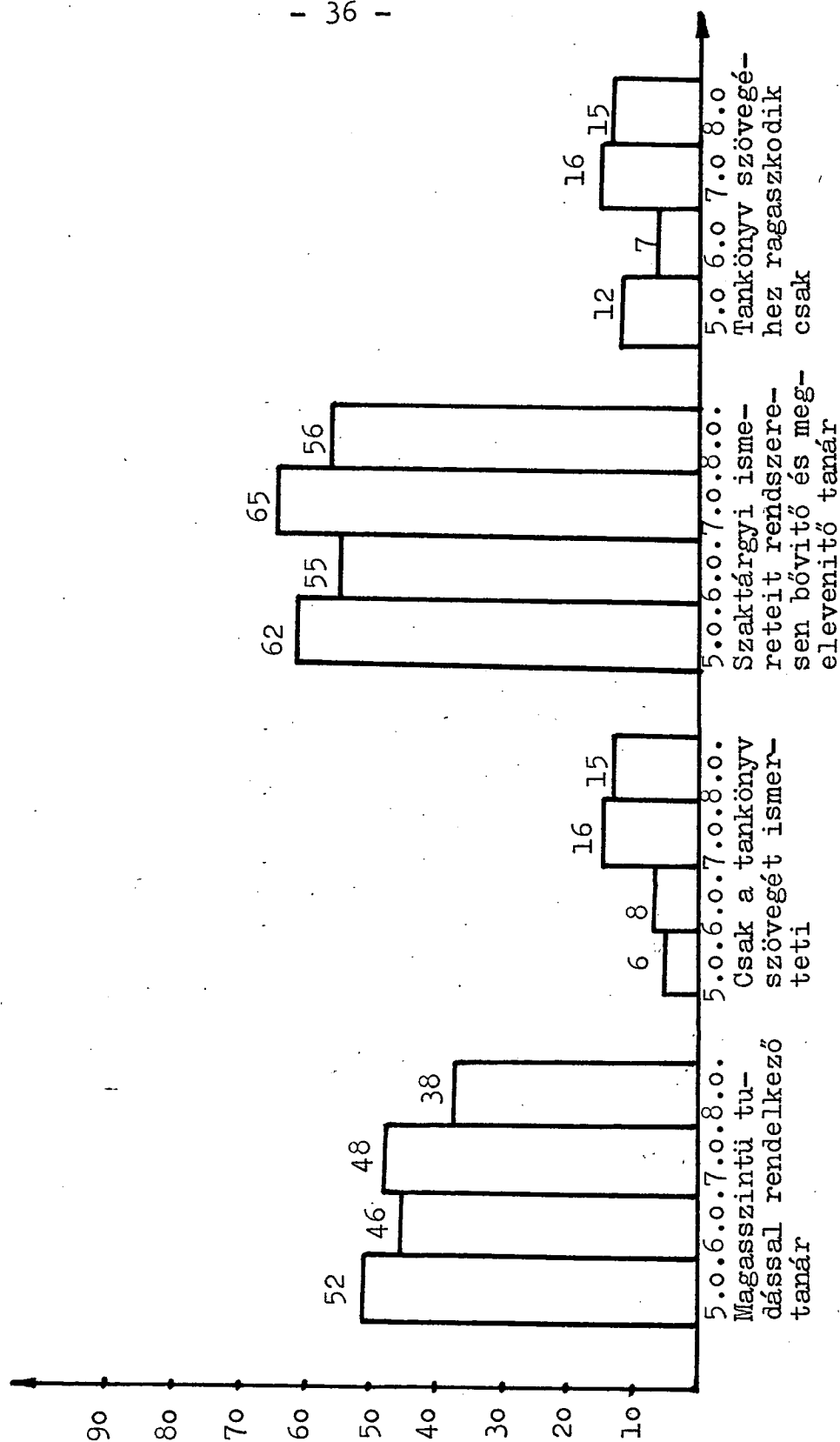
- a./ "Ki tudja dolgozni foglalkozásainak tervét, mivel előre látja, mit eredményezhet az óra részeinek különböző sorrendű összeállítása, a különböző nevelési eljárások alkalmazása. /A tervezésben a pedagógus gondolkodásának rugalmassága nyilvánul meg, amely lehetővé teszi, hogy előre lássa tenivalóit, tekintetbe vegye a konkrét körülményeket/
- b./ gazdaságosan használja fel az időt,
- c./ állandóan ellenőrzi munkáját, tehát mindig érzi felelősségét, elemzi, hogy tevékenysége megfelelő-e eredeti tervének és a tanulók életkori sajátosságainak, él a bírálattal és önbírálattal,
- d./ meg tudja szervezni osztályát, vagyis ért hozzá, hogyan kell kiválasztani az aktívát, kiosztani a funkciókat, megtanítani a tanulókat a rendszeres munkára, együttműködésre." /N.V. Kuzmina: A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó, Budapest, 1963. 35. old./

a./ A pedagógus intellektuális tevékenységének gyakran előforduló magatartásformái.

Vizsgálataink eredményeit, melyek a pedagógusok szaktárgyi ismereteikre és az általános műveltséggel kapcsolatos magatartásformáikra vonatkoznak, az alábbiakban foglalhatjuk össze: /1.sz. ábra/

A pedagógusoknak általában, de különösen azoknak, akik intenzíven és közvetlenül foglalkoznak a fiatalság nevelésével, személyiségük formálásával, kielégítően és hitelesen tájékozottnak kell lenniük szaktárgyukban, azok szellemi-társadalmi-művészi értékei terén. Csak így tudják magukat igazán elfogadtatni. Noha egy pedagógus nem lehet polihisztor, az viszont minden pedagógustól elvárható, ha különböző szinten is, hogy a természet és társadalomtudományok, a művészetek terén elért leglényegesebb eredményekről valamennyire tájékozott legyen. A pedagógus tudása sokszorososa kell, hogy legyen tanítványai tudásának és e tudásnak tudományos meggyőződéssé kell válnia, tudományos világnézetének részét kell, hogy képezze. Mert igaznak kell tekintenünk a középkori mondást, mely szerint "nincs nehezebb dolog, mint másokat megtanítani arra, amit magunk sem értünk jól". Tehát nem elégedhetünk meg a tanulmányaink során szerzett elméleti tudással, ez csak alap lehet, melyhez a pedagó-

A pedagógus intellektuális tevékenységének gyakrabban előforduló magatartásformái

1.sz. ábra

gusnak rendszeresen olvasnia, tanulmányoznia kell a pedagógiai irodalmat, szakterületének legújabb eredményeit. Ha mindezt nem teszi menthetetlenül elmarad a kor követelményeitől.

A felső tagozatos tanulók már igen kritikusan szemlélik tanáraik tudását, óráit, azok tartalmát, Természetesen e meglátások nem abszolút értékűek, csupán jeleznek egy jelenlegi helyzetképet. A tanárok tudásának megítélésében szükségesnek tartják a jó rendszerezőképességet is. "Tanár néni nagyon szépen elmagyarázza, kísérletekkel teszi érthetőbbé és érdekesebbé a kémiát." /VIII.o.22/ "Történelmet azért szeretem, mert az órán kiemeljük a lényeges részeket, vázlatot is készítünk, így otthon könnyebb megtanulni. Szinte már nem is nagyon kell. /VII.o.17/ A pedagógusnak alkalmassá kell magát tennie arra, hogy a tanulóknak fel tudja kelteni az őket érő tömördek információ integrálására, összeegyeztetésére, sőt rendszerezésére való vágyat, a rendteremtés, a lehetőleg mindent helyére tevés szükségletét. Ehhez kevés szaktárgyának puszta átadása, közlése, számonkérése, szükséges gyakori szemléltetés, kísérletek bemutatása, segédkönyvből felolvasás, kirándulás, a tömegkommunikációs eszközök használata. A vizsgált tanulók úgy nyilatkoztak, hogy tanáraik 60 %-a a kötelező iskolai tananya-

got kibővíti érdekes, új, élményszerű anyagokkal. Érdekes, hogy a négy osztály nyilatkozata 55 % és 65 % között mozog, ami igen jó kiegyenlítettséget mutat. Továbbá megállapíthatjuk, hogy az élményszerűbb, a gyerekek életkori sajátosságaihoz alkalmazkodó kiegészítés, szemléltetés nagymértékben növeli a tanulók iskolához és tantárgyakhoz való viszonyát. Viszont csak a pusztán ismereteket közlő tanárok feltételezhetően negatív befolyással bírnak. A felső tagozatos tanulók azt állítják, hogy a tanárok 13 %-a az, aki csak a tankönyv szövegéhez ragaszkodik, és 11 %-a csak a tankönyv szövegét ismerteti, semmilyen kiegészítést nem tart szükségesnek. "Örülök, ha megtanulja azt ami a könyvben van." /12/ "Még a tankönyv anyagát is soknak tartom, abból is el kellene hagyni bizonyos dolgokat. Ha többet akar tudni, nézzen utána." /10/ Ezek a pedagógusok elfeledkeznek a kamaszok, a mai fiatalság társadalmi - pszichikus szükségleteiről. Nem elégszenek meg azzal, hogy rosszul adják át az ismereteket, hanem a számonkérésnél még betetézik a szószerinti felidéztetéssel, a gyerekek egyéni véleményére nem kíváncsiak, csak a magolók érvényesülnek. "Csak így tudja gyarapítani szókincsét." "Ismétlésnél jó hasznát veszem." Ezek a tanárok nem értették meg azt /szerencsére kevesen vannak/, hogy a gyerekeket tanulni kell megtanítani, hogy később saját ön-

képzésüket meg tudják oldani, a permanens művelődésnek az alapjait kell megteremteni.

b./ Az iskolai ismeretek közvetítésével kapcsolatos magatartás.

Vizsgálataink eredményét a 2.sz. ábre segítségével fejezzük ki. A megkérdezettek a tanár külső megjelenésére vonatkozóan igen érdekesen nyilatkoztak. Az ötödik osztályosok még túl sokat adnak a pedagógus külső megjelenésére: szép ruha, az arc és haj szépsége, ápoltsága, mosolygás. Döntő továbbá a pedagógus beszédnusa, hangszíne, arckifejezése, nevetése, gesztikulálása. Ez a felsőbb osztályokban is megvan, csak belső tartalommal telítődik: szaktárgyi tudás, felkészülés az órára, a magyarázat milyensége /érdekes, érthető legyen/. Negatív motivumai lehetnek: félek tanáraimtól, kiabálnak, sértődékenyek, ezenkívül az izléstelen öltözködés, mosolynélküliség, erőszakosság, kulturálatlan beszéd, beszédhibák, külső megjelenésbeli fogyatékoság. Nem tartják helyesnek, ha valaki kisminkelve, lakkozott, vérvörös körmökkel, festett szemmel jön az iskolába, továbbá ha túlöltözött, illetve ódivatu. Legyen izléses, de nem divathajhász, feltűnősködő.

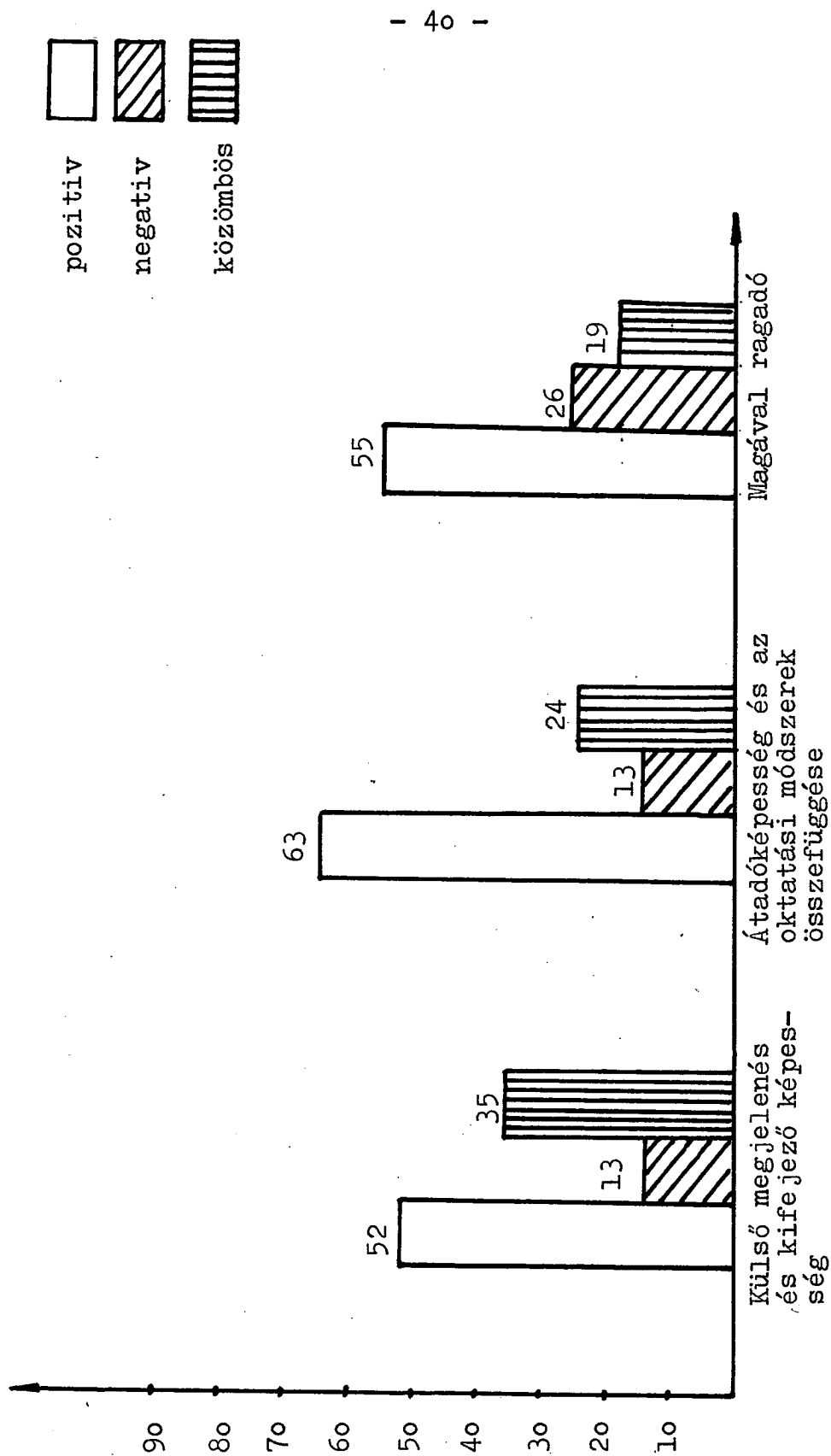
A tanulóktól az alábbi válaszokat kaptuk:

"Azért szeretem a földrajzot, mert a tanárnő érthető-

Az iskolai ismeretek közvetítésével kapcsolatos

magatartás

en magyaráz, az órákon külön példát ismertet és ezért nagyon leköti a figyelmünket. /VII.37/ "Szere-
tek sportolni, de a tanár unalmas és vad." /VI.8/
"Mindig gyűrött a szoknyája, de a haja azért festve
van." /VIII.19/ "Egy kicsit unalmasak az órák, nem
szabad mosolyogni és nincs annyira elmagyarázva az
anyag." /VII.2./ "Magyart azért szeretem, mert igaz-
ságos a tanár és vidám." /VII.3/

c./ Átadóképeség és az oktatási módszerek összefüg-
gése.

A pedagógusnak az ismeretek átadása, illetve a peda-
gógiai hatás fokozása érdekében megfelelő "közlőké-
peséssel" kell rendelkeznie. Közvetíti tulajdonkép-
pen a társadalom eszméit, követeléseit a tanulók fe-
lé éppen ezért személyiségének nyiltnak, önátadásra
késznek kell lennie mindenkor. Így lesz meggyőző.

"A tanító odaadja tanítványainak, a népnek erejét,
vérét, mindenét, ami értékes benne... A tanító egy-
részt ad, másrészt, mint a szivacs, magába sziv min-
dent, ami a legjobb a népben, az életben, a tudomány-
ban és ezt a legjobbat újra átadja a gyermekeknek."

/Kalinin M.I. 1948.: A kommunista nevelésről. Bp./

E közlőképesség vonatkozik egyrészt a tudás átadásá-
ra, másrészt az érzelmek és az akarat kifejezésére.

A pedagógusnak hatásos formában kell kifejeznie érzel-
meit és elhatározásait. Ezen túlmenően a hatás foko-

zása érdekében közlőképességét össze kell kapcsolnia a megfelelő oktatási módszerekkel is. Az oktatási módszerek a tanulók megismerő és cselekvő munkáját segítik elő. A megismerés forrásai:

a közvetlen, vagy közvetett szemlélet,
szóbeli ismeretszerzés,
cselekvő ismeretszerzés.

Iskoláinkban sajnos még mindig tulteng a szóbeli ismeretszerzés, - ismeretközlés és meglehetősen kevés az önálló gondolkodás és cselekvés. A magyarázattal készen nyújtjuk az általánosításokat, sokszor még a tanár gondolatmenetét sem kell a következtetéseken és műveleteken keresztül követni, mely az eredményhez vezetett. Ahhoz, hogy a pedagógus az átadás és közlés fogalmaival jelölt magatartásformának megfeleljen, az oktatási módszerek mindegyikét aktivan, bátran kell alkalmaznia, természetesen más-más szinten és más-más arányban. Hiszen minden módszer más-más pszichológiai erőket hoz mozgásba. /Képzelet, gondolkodás, érzelmi élet aktivizálása/

A didaktikai alapelvek egyike a szemléletesség elve, melyről már Comenius is hangsúlyozta, hogy "az érzékek elé kell tárni mindent, mégpedig a láthatókat a látás elé, a hallhatókat a hallás elé, a tapinthatókat, a tapintás elé. És ami több érzékszerv által

egyszerre érzékelhető, azt több érzékszerv útján kell érzékeltetni." /Pedagógia Tankönyv. Szerk: Dr. Nánási Miklós Tankönyvkiadó, Budapest 1973. 317. old./ A szemléletesség elve megköveteli az első és a második jelzőrendszer teljes együttműködését, vagyis a szavak mögött mindig a valóságnak kell állnia. Ellénkező esetben a tanulók csak magolnak értelem nélkül, a szavak nem kapnak megfelelő jelentést. Ha közvetlenül nem tudja a pedagógus az adott dolgot, jelenséget szemléltetni, helyettesítheti különféle eszközökkel: film, kép, modell, térkép, diagram stb. A tanulói kísérletek, bizonyos tárgyak készítése gyakorlati órán, vagy a termelőmunkában való részvétel a megismerés, a tudás megszerzésének igen jó irányított formái.

A tanulók szerint a pedagógusok átadóképessége, helyes módszerek alkalmazása átlagosan 53 %. E szám azt bizonyítja, hogy a módszerek céltudatos fejlesztéséről továbbra is gondoskodni kell, érdekes, élményszerű órákat kell szervezni. "Kedvenc tárgyaimat azért szeretem, mert érdekel és a tanára még vonzóbbá varázsolja. Azon fáradozik, hogy megszeressük." /VIII.18/

B./ Erkölcsei szféra

"A boldogság és a siker kulcsa minden életpályán az őszinte, kiegyensúlyozott és megértő magatartás önmagunkkal és másokkal szemben." /Selye János: Álomtól a felfedezésig. Budapest 1967. 186. old./

"A jellem - az ember viszonyulásainak és egész magatartásának meghatározott stílusa, amely az élet és a nevelés hatásai alatt alakult ki és szilárdult meg."

/A.G. Kovoljov: Személyiséglélektan Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 263. old./

Az ember jellemét mindenekelőtt a társadalomhoz, a munkához, más emberekhez, önmagához való domináló viszonyai alkotják! A jellemben az ember erkölcsi arculata nyilvánul meg, erkölcsi sajátosságai a jellem gerincét alkotják. Ha a pedagógus jelleme kiegyensúlyozott, akkor ez kedvezően hat egész tevékenységére, és magatartására, valamint a tanulókkal való érintkezésre is. Ésszerűen, meggondoltan, felesleges reakciók nélkül tudja a problémákat megoldani, segítőkész, jól tud uralkodni magán. Ellenkező esetben meggondolatlanul helytelen cselekedetet hajtott végre, megsérti tanítványait, igazságtalanul osztályoz.

Vizsgálatunkban a pedagógusok önmagukhoz, tanulóikhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonását elemeztük.

a./ A pedagógusok önmagukhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonása.

Ha önmagunkat, vagy valaki mást igazán meg akartunk ismerni, azt kell tudnunk róla, hogy eddigi életében életműveinek hatására milyen viszonyt alakított ki önmagával, természeti és társadalmi környezetével. E viszonyok tartalmában megtalálhatjuk mindazt, amit az ember

önmagáról, a természetről és a társadalomról hisz és tud, de megtalálhatjuk attitűdjeit, előítéleteit is. A pedagógusok önmagukhoz való viszonyában kiemelt helyen kell említeni a pedagógusok önismeretét, önértékelési szintjét, mely a legtöbb egyénnél igen fejletlen. A saját személyiségének túlértékelése maga után vonzza a másokénak lebecsülését. "Vannak pedagógusok, akik szakmai szempontból oklevelük megszerzése óta sem képezik magukat, esetleg dicsekszenek is azzal, hogy számukra a pedagógiában újat mondani vagy írni képtelenség, s ennek ellenére csalhatatlan szaktekintélynek képzelik magukat. Karinthy Ferenc epigrammáiban megírta, hogy az üres kalász büszkén fennen hordja fejét, a teli pedig szerényen lehajtja." /Dr. Kerékgyártó Imre: A nevelői magatartás. Módszertani Közlemények 1974/5. 298. old./ Ugyanebben a cikkében Kerékgyártó néhány pszichológiai összefüggésre hívja fel a figyelmet, amelyek erősítik vagy rombolják a pedagógusok önmagukkal való "őszinte, kiegyensúlyozott, megértő viszony" kialakulását:

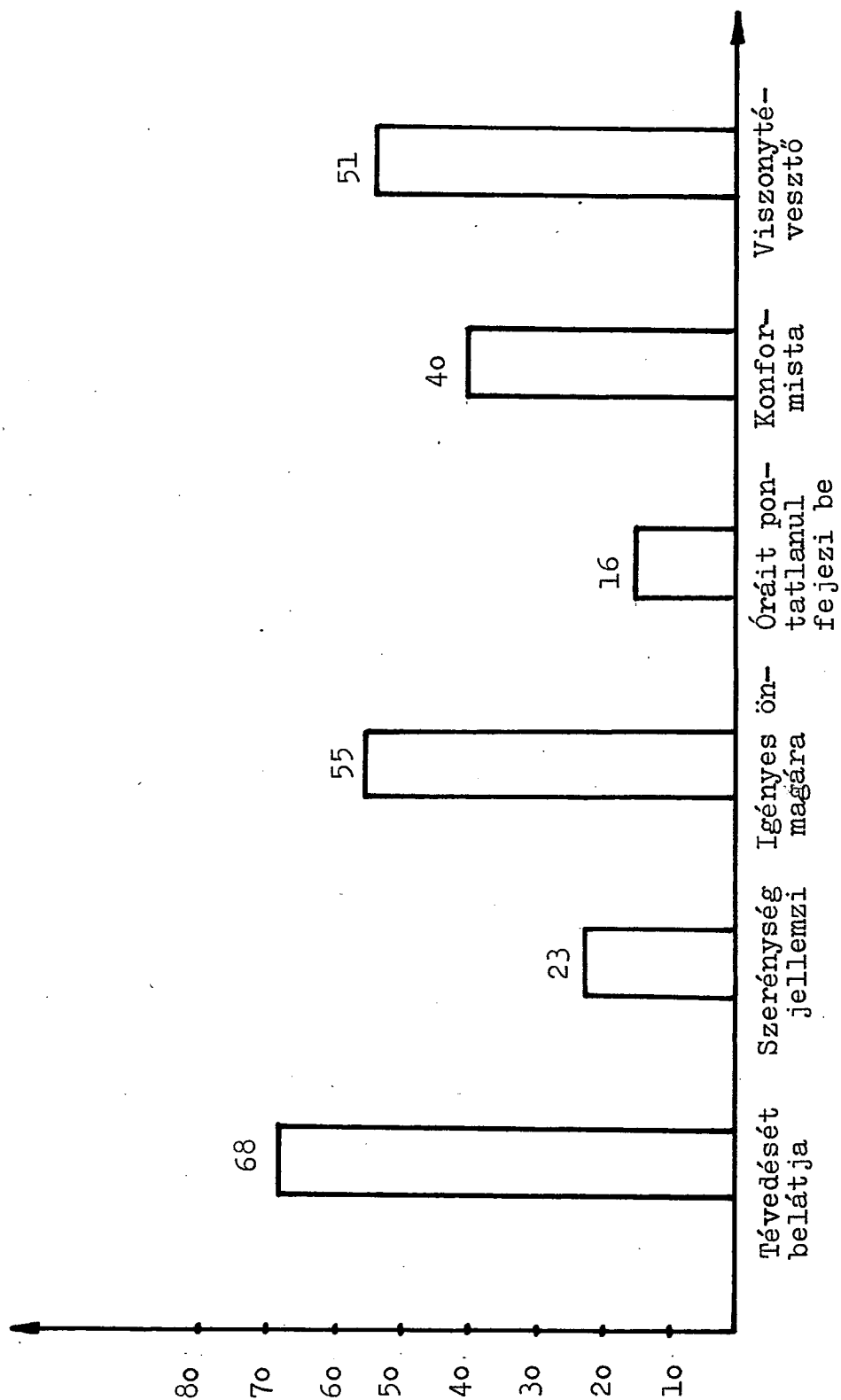
- szándékaink és képességeink nincsenek harmóniában egymással,
- ugyanaz a belső tartalom különböző külső megnyilvánulásokhoz vezethet.
- Súlyos hiba, ha valaki a saját hibájára mindig talál mentséget, másokéra viszont sohasem.

- Kudarcainkat inkább, sikereinket sohasem kizárólag magunknak köszönhetjük.

Igen jónak mondható, hogy 55 %-os a pedagógusok igényessége önmagukkal szemben. Viszonyt az igényesség, mint pedagógiai jellemvonás megnyilatkozhat a tanár munkájában csak abban is, hogy sokat követel tanítványaitól. Természetesen ez nagyon helytelen gyakorlatot teremt, ha nem társul a tanár önmagával szemben magas mérce felállításával: óráira és más feladatra pontosan készül. "A jó nevelő egész tevékenységében megmutatkozik ez az igényesség: ha rendet, pontosságot követelsz tanítványaidtól, magad se engedj meg megadnak semmi lazaságot; ha azt akarod, hogy mindig állják a szavukat, akkor magad mutass példát a megbízhatóságra....." /N.V. Kuzmina: A pedagógiai képességek kialakulása. Tankönyvkiadó, Budapest 1963. 56. oldal./

A tanár is tévedhet, ha ezt elismeri, "belátja saját tévedését" /68 %/ nemes emberi jellemvonást árul el. Mivel nem a megdönthetetlen igazság talajáról mondja el véleményét, hanem belátja, hogy az ő igazsága is szubjektív, éppugy magába rejtheti az igazság, mint a tévedés lehetőségét. Az ilyen pedagógusokkal szembeni viszony közvetlen, emberi lehet, a gyermek érezheti emberi méltóságát. /3.sz. ábra/

A pedagógusok önmagukhoz való erkölcsi viszonyának néhány vonása

3.sz. ábra

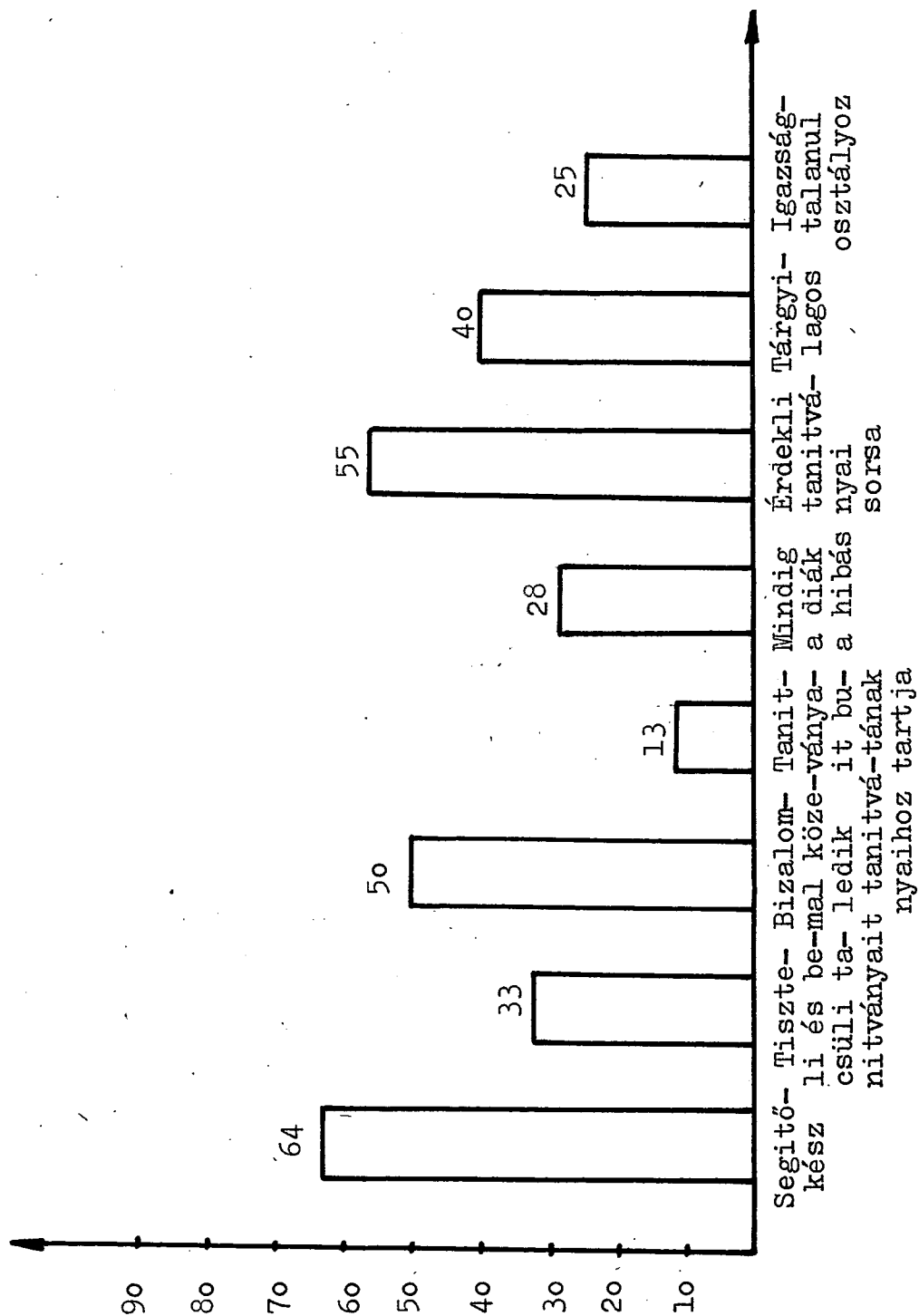
b./ A pedagógusok tanulókhoz való erkölcsi viszonyá-
nak néhány vonása

Feltűnően egységesen nyilatkoztak a tanulók a tanár segítőkészségének, bizalmának említésében /65 %, illetve 50 %/. "Az emberi lét és együttélés minden területén szükség van az adott és élvezett bizalomra. Anélkül a tudat nélkül, hogy az ember igazi bizalmat adhat és élvezhet, a személyiség gátolva van fejlődésében, az egészséges öntudat nem tud kibontakozni, a legjobb szellemi és lelki erők lekötve maradnak és hasztalanul fogynak el. Az embertársak jóságába és buzgalmába vetett hit nélkül végső soron lehetetlen az eredményes együttműködés az élet bármely területén." /Weber, H.: A tanárok és tanulók közti bizalomról. Die Schulwarte, 5, 1957. 349. old./

De említést kell tenni azokról a pedagógusokról /25 %/, akik igazságtalanul osztályoznak. A tanulók tantárgyakhoz való viszonyát is nagyban befolyásolja, a tanulói nyilatkozatok erre utalnak: "Nem jól osztályoz a tanár." /VI.10./ "Történelmet azért nem szeretem, mert a tanár néni nagyon szigorú, hamar beír, sokat követel." /VI. 3/ "Orosz tanár bácsi nem nagyon igazságos, a jobbakkal kivételez." /VIII. 27/

"A nevelő nagyon szigorú, az jó, de nem igazságos." /VIII. 25/ Pozitív nyilatkozatok: "Szeretem a fizika tanárt, mert igazságos és jó." "Matematika tanárt

A pedagógusok tanulókhoz való erkölcsi viszonyának
néhány vonása

szeretem, mert igazságos, játékos és jószívü." "A tanárnő igazságos és határozott, véleményét mindig komolyan megmondja." /4.sz. ábra/

Az igazságtalansághoz kapcsolódik a "mindig a diák a hibás", a más emberi értéknek lebecsülése, maguk csálhatatlanságának bizonyítása /28 %/. Az ilyen pedagógusok a tökéletesség látszatát keltik önmagukról. Bárki kövesse el a hibát, vizsgálják meg az okát és kellő mérlegelés után mondjon ítéletet a pedagógus.

A teljesítmények, tevékenységek folyamatos értékelése elengedhetetlen motiváló tényező az újabb helyes tevékenység végrehajtásához. Ez az értékelés lehet pozitív és negatív. A pozitív hiányát említik a tanulók: "nagyon ritkán dicsér" /27 %/

A pedagógusnak figyelembe kell vennie az egyéni sajátosságokat. A gyermek nem mindenben egyformán fejlett, érdeklődése is változó, nem érhet el minden tantárgyból azonos eredményt. Ezért szükséges, hogy ismerjék meg a tanulók egyéni tulajdonságait, mire képes és a helyesen végrehajtott tevékenységért dicsérjék meg, mely motiváló lesz egy újabb helyes cselekvés végrehajtásában. Szuhomlinszkij mondja: " a legfontosabb az, hogy felismerjük a gyermek legerősebb oldalát. El kell érniünk, hogy ez a parázsló szikra ki tudjon fejlődni, és át tudja hatni a gyer-

meki tevékenységet, hogy a gyermekben fényleni kezdjen az emberi egyéniség... Nem szabad megengednünk, hogy az iskolában jelleme nélküli, semmi figyelmet nem keltő gyermekek és serdülők tanuljanak, akik egyetlen tevékenységben sem tüntetik ki magukat. A gyermeknek azt a tevékenységét, amelyhez adottsága van, szellemének fénye kell, hogy beragyogja." /Pedagógia Tankönyv, Szerkesztette: Dr. Nánási Miklós Tankönyvkiadó, Budapest 1973. 85. oldal./

c./ Az erkölcsi és jellemtulajdonságok néhány legáltalánosabb vonásai

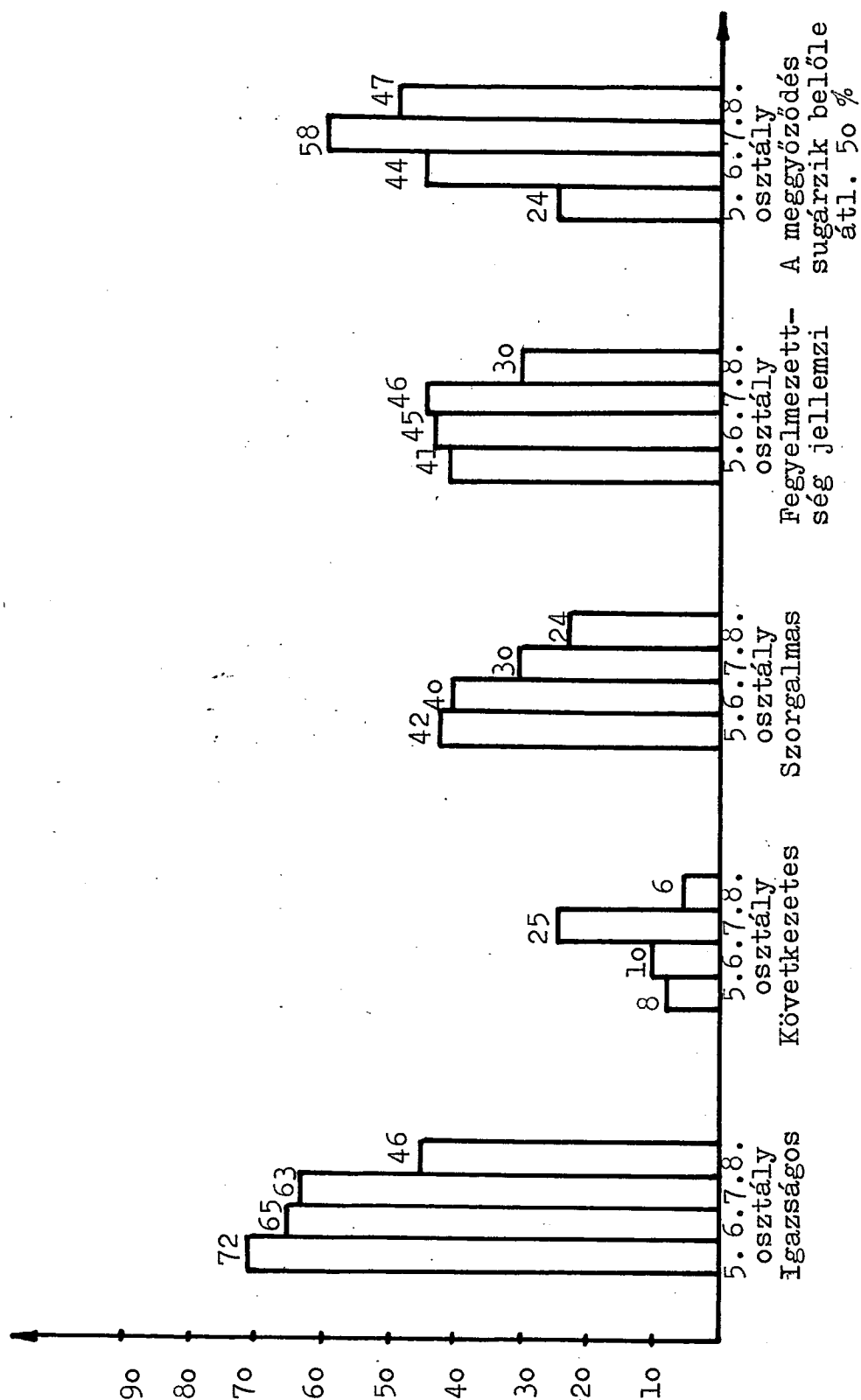
A személyiség tulajdonságai nem korlátozódnak a személyiség csak egyéni sajátosságaira, hanem magukban foglalják az általánost is, a különöst is, az egyest is. Ez pedig azt jelenti, hogy: "A személyiség annál jelentősebb, minél inkább megjelenik benne egyénileg átszűrve az általános. A személyiség individuális tulajdonságai nem azonosak, az individuum személyi tulajdonságaival, vagyis az egyént, mint személyiséget jellemző tulajdonságokkal." /Rubinstein, L: Léte és tudat. /Az emberről. A személyiségproblémája a pszichológiában 325-336. old./ Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 1962./

Az általános és speciális tulajdonságok meghatározott kölcsönhatást mutatnak. Az ember tulajdonságai-

nak sokféleségéből speciális személyi tulajdonságokként azokat emeljük ki, amelyek meghatározzák, "társadalmi jelentéssel bíró magatartását, vagy tevékenységét" és egész pszichikus arculatát. "Ezért e tulajdonságok között a fő helyet a motivumok és a kitűzött feladatok rendszere, valamint az ember jellemének tulajdonságai foglalják el, amelyek meghatározzák magatartását /eljárásait/ - vagyis azokat a cselekvéseket, amelyek realizálják másokhoz való viszonyát - s képességeit -, vagyis azok a tulajdonságai, amelyek alkalmassá teszik történelmileg kialakult formára, társadalmilag hasznos tevékenységre. /Rubinstein, I. I.m. 325-336. old./

Vizsgálatunkban összegeztük - azon túlmenően, hogy milyen a viszonya a pedagógusoknak önmagukhoz és tanulóikhoz - néhány olyan tulajdonságukat, melyek arra utalhatnak, hogy mi jellemzi a tanárt, mint embert? Az eredményekhez kérdőív és egyéni beszélgetések szolgáltak alapul és az 5.sz. ábra teszi szemléletessé. Az igazságosság /átlag 61.5 %/ alapvető tulajdonság a tanárra szemben, amely elsősorban szigorú tárgyilagosságában, kritikai becsületességében nyilvánul meg. Minden embert az élete folyamán fokon-szenve és ellenszenve vezérel, de a pedagógusnak meg kell legalábbis próbálnia ellenszenvéen, elfogultsá-

Az erkölcsi és jellemtulajdonságok néhány legáltalánosabb vonásai

gán uralkodni, vagy tulságos rokonszenvének és igazságtalanság, egyoldalú megkülönböztetés látszatát keltő megnyilvánulásait elkerülni.

Nem mondhatjuk megfelelőnek a pedagógusok következetességéről alkotott átlagos 12 %-os eredményt. Ez az alacsony százalék bizonyára nem a reális valóságot tükrözi. Sokat beszélünk az egységes nevelői eljárásokról, hangoztatjuk szükségességét. Ha egy-egy iskolán belül viszont csak egyes tanárok támasztanak azonos követelményeket tanítványaikkal szemben, ha csak egyesek tartják meg rendszeresen szakköri és egyéb foglalkozásaikat, a többi pedagógusról joggal feltételezhetjük, hogy munkájukban nem következetesek és erre szoktatják tanítványaikat is. Tulajdonképpen következetes követelményeikkel alakítanak ki követésre ösztönző példát a tanulóknak. Minden pedagógustól elvárhatjuk, hogy határozott elvei legyenek, és ezt tetteiben, illetve önmagával és másokkal szembeni következetességében nyilvánítsa ki.

A grafikon oszlopai szemléletesen mutatják a szorgalomra vonatkozó állítások osztályonkénti csökkenését. /42 %, 40 %, 30 %, 24 %/ Ez az ítéletalkotás a tanulók életkori sajátosságával magyarázható: az V. osztályos kevésbé tudatosan figyeli tanára tulajdonságait, míg a felsőbb osztályosok egyre kritikusabban

/reálisan/ józanul és nyíltan alakítanak ki véleményt tanáraikról.szerzett tapasztalataik alapján.

Fegyelmezettség jellemzi az olyan pedagógust, aki érzelmeinek és indulatainak fékezésére képes, nem reagál azonnal és meggondolatlanul, nem szitkozódik, nem rendez jeleneteket, nem minősít és ítélkezik megfontolás nélkül - nem kiabál. Legyen szigorú, de szeresse a gyereket, legyen megértő, de nem elnéző. Egész lényével, viselkedésével, beszédével éreztesse a külső és belső fegyelmezettségét. Makarenko szerint uralkodjék hangján és arcjátékán, irányítsa saját hangulatát. A vizsgálat alapján a tanárok 41 %-át jellemzi a fegyelmezettség. "Éneket azért nem szeretem, mert haragszik a tanárunk. Számtan tanár pedig kiabál és szigorú." /VIII.27/ "Kevésbé szeretem a matekot, orosz, éneket, mert a tanárok milyen hangulatban vannak, úgy tartják az órát. Fizika és földrajz órákon a nevelők kiabálnak." /VIII.21./ "Az élővilágot azért szeretem kevésbé, mert a tanár eléggé gyors haragu." /VII.1./

"Az emberi kapcsolatoknak értéként történő felfogása fontos mozzanat az értékattitűdök fejlődésében: az teszi lehetővé ugyanis a példaképek és személyi ideálok képződését. Más szóval: a kommunikációs rendszerben pozitív értelemben "kimagasló" személy vagy személyek válnak referenciaszemélyekké, vagy referen-

ciacsoporttá, akikhez önmagát méri, akiknek véleményeit, értékelési elveit magáévá teszi, és saját tevékenységében érvényesíteni igyekszik." /Murányi Mihály: Az értékorientációk fejlesztése. Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 64. old./ Két szempontból fontos mindez; egyrészt a példakép választását illetően az élő, közvetlen, személyes példa nem iktatható ki nevelésünkéből. A tanulók olyan példaképeket keresnek, akiknek magatartása, helytállása, nagysága vonzza őket, akiknek a jó tulajdonságaik hatnak rájuk. Egyéb felmérések adatai szerint a mindennapok is "termelnek" példaképeket. Ezek a szülők, a pedagógusok. Nagyon fontos tehát, hogy mit lát otthon és az iskolában a gyerek, sőt a kettő következményrendszerének együttes hatása is. Sok gyereknek nincs példaképe mondván, hogy "Nem akarok majmolni senkit" "Önálló elképzeléseim szerint akarok élni". "Mindenkinek van rossz tulajdonsága is, azt is válasszam?"

A tanár-diák kapcsolat minél személyesebb, minél priméresebb, minél közvetlenebb, emberségesebb legyen, erre kell törekedni. Ez a kapcsolat ha nem személytelenedik el, akkor a pedagógusok is alkalmasak lesznek arra, hogy értékes modellül, példaképül szolgáljanak tanulóik számára. Dr. Zrinszky szavaival élve: nemcsak közülünk válogatnak tanítványaink, hanem "belőlünk" is.

Másrészt a helyes cselekedetek, a fegyelem kialakítása csak úgy lehetséges, ha a tanárból "meggyőződés sugárzik", ha lehet vele vitatkozni, érvekkel operál és nem parancssal. Mint Makarenko mondja: a fegyelmet nem lehet pusztán erkölcsi prédikációkkal, magyarázkodásokkal produkálni.

A példakép választása a tanáraik köréből átlagosan 26 %, /V.o. 37 %, VI.o.29 %, VII.o.22 %, VIII.o.13 %/, ami nem mondható megfelelőnek, ha még a nagyfoku osztályonkénti csökkenést is figyelembe vesszük. Viszont az 50 %-os átlag miszerint a nevelők meggyőződéssel végzik munkájukat, már elfogadható. Utalunk itt Kalinyin szavaira: "....nem szabad elfelejteni, hogy a tanítványok utánozzák tanítójukat. Ennélfogva a tanító világnézete, viselkedése, életmódja, magatartása a legkülönfélébb jelenségekkel szemben befolyást gyakorol összes tanítványaira, bár ez a befolyás gyakran észrevétlen. Sőt bátran állithatjuk azt is, hogy az a tanító, akinek nagy a tekintélye, egyesekre olyan erős hatást gyakorol, amelynek nyomai egész életükben megmaradnak. Ezért nagyon fontos, hogy a tanító állandóan figyelje önmagát, tudva azt, hogy nincs senki, akinek viselkedése, működése erősebb ellenőrzés alatt áll, mint az övé. Reá mered a sok gyermekszem, ez a legélesebb, legfigyelmesebb megfigyelő, amely a legfogékonyabb az emberilelki életének különböző árnya-

latai iránt, és pontosan észreveszi annak összes finomságait. Erről sohasem szabad megfeledkezni."

/Kalinyin: A kommunista nevelésről. 2. kiadás. Szikra, Budapest 1949. 51. old./

C./ A pedagógus irányultságára vonatkozó magatartásformák.

A pedagógus személyiség pszichikus arculatának tanulmányozásához meg kell tudnunk, hogy a pedagógus mit akar, mi a vonzó számára, mire törekszik? Ez a kérdés vonatkozik a nevelő irányultságára, beállítódására, szükségleteire, érdekeire, eszméire, melyek a sokrétű tevékenységek motivációjaként jelentkező irányulásának különböző oldalai, mozzanatai. /Rubinstein/ Az érdeklődési kör szélessége és mélysége utal a személyiség szellemi életének tartalmára is.

Irányultsággal mindig azt fejezzük ki, hogy valaki a feladatok egy bizonyos részét szívesen és viszonylag könnyebben képes elvégezni, más feladatok elől huzódozik. Az irányultság alakítható. Pedagógusoknál az irányultság nevezhető sajátos pályaaattitűdnek: melyek azok a pályatevékenységek, amelyeket szívesen vállal /pl. uttörőmunka, nevelés/ és melyektől huzódozik /pl. osztályfőnökség, adminisztráció, pályaválasztás irányítása/. A pedagógusok irányultságát kérdőív és egyéni beszélgetés módszerével vizsgáltuk meg.

A kérdőív 27 kérdést tartalmazott a pedagógus egyéniségére, megbecsülésére, az oktatás színvonalára, a nevelőtestületekre, a legsürgősebb intézkedésekre vonatkozóan. A vizsgálatban tanítók és tanárok egyaránt megtalálhatók 40 %, illetve 60 % arányban. A kérdésekre adott válaszokat elemezve a következő eredmény állapítható meg:

Ha újra választana pályát, melyiket választaná?

70 % újra pedagógus, 10 % könyvtáros, 20 % egészségügyi dolgozó lenne.

"Szeretem a gyerekeket nevelni és tanítani." "Szeretem a szakomat és nagyon szeretem a gyerekeket."

"Könyvtáros lennék, úgy érzem, jobban el tudnék mélyedni az irodalomban." "Orvos lennék, a legszebb hivatás." "Egészségügyi pályát választanám, mert nyugodtabbnak gondolom a pedagógus pályánál".

A hivatás az ember életében döntő fontosságú, életének jelentős részét foglalja el. Minél adekvátabb elképzeléseivel, céljaival, annál jobban meghatározója lesz az egész élethez való viszonyának. Pedagógusnál döntő ilyen szempontból a hivatásszeretet, a belső elhivatottság. Ez mindig vezérli cselekedeteit, ösztönzi újabb eredmények elérésére. "A gyerekek szeretete, fiatalságuk mindig új erőt ad a nehézségek leküzdéséhez." "Nemes hi-

vatás a pedagógusi, átadni az ismereteket a még fejlődő, tudatlan gyerekeknek és látni napról napra a változásokat, ez gyönyörű."

Életét, személyiségét kiegyensúlyozottnak érzi-e?

70 % igen, 30 % igen is és nem is. Érdekes, hogy nemleges választ nem adott senki sem. "Elég erős akaratu, optimista vagyok." "Szeretem a hivatásom, eredményes munkát végzek, szép otthonom van, jó férjem, szeretet vesz körül." "Ugy érzem úgy neveltem magam, hogy megelégedett, nem anyagi, de szellemileg magammal szemben igényes legyek." "Lakásproblémám van, még 14 év után is albérletben lakom."

Elégedett-e a pedagógus pályával?

40 % igen, 60 % igen is és nem is.

Mivel elégedett? - "Sok szabadidő, mely más munkaterületeknél nincs meg." Szeretem a hivatásom és így jól érzem magam ebben a munkakörben."

"Munkahelyemmel, igazgatómmal, kartársnőimmal, kollegáimmal, tanítványaimmal, szüleikkel." "Az iskolavezetéssel, a környezettel, a kartársakkal, a tanulókkal."

Mivel elégedetlen? - "Anyagi és erkölcsi megbecsülésben nem igen van részünk." "Tulzott adminiszt-

rációval és az emberek, illetve társadalom részéről a megbecsüléssel, mely úgy érzem, munkánk után megérdemelt lenne." "A továbbfejlődés lehetőségeivel." "Nem sokat törődnek a szülők a gyerekek nevelésével, áttestálják a nevelőkre, pedig közös ügy lenne." "A még mindig nem teljesen korszerű szemléltető eszközökkel." "A gyerekek egy része neveletlen, lusta."

A pedagógusok megbecsüléséről és érvényesülései lehetőségeiről és az ezzel kapcsolatos kérdésről: Roger Gal, Hol tart a pedagógia? Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1967. "A pedagógusnak kicsi a fizetése, kevesebb, mint korunk technikusáé és megbecsültetése sem akkora, mint amekkora állítólag régen volt: Ugy hiszem ez a tény fennáll sok országban. Még inkább így van a fejlődő országokban: igen komoly érvek alapján a Művelődésügyi Minisztériumok Nemzetközi Konferenciáján azt javasolták nekik, hogy a benzinkutaknál elsősorban a tanítókat alkalmazzák és így biztosítsák nagyobb számú pedagógus jelentkezését és jobb fizetését. De talán ott a tanítónak nagyobb tisztelet jár ki, mint a mi fejlettnék mondott országainkban: nálunk a nevelés olyan mindennapi dologgá vált és a kultúra körébe tartozó értékeket olyan rosszul fizetik, hogy a nagyközösség sem becsüli meg azokat fon-

tosságuknak megfelelően." /13., 14./ Természetesen a mi körülményeinkre vonatkoztatva nem lehet elfogadni teljes egészében e megjegyzést. Napjainkban igen sok intézkedés történt a pedagógusok anyagi és erkölcsi megbecsülésének javítása érdekében. Az erkölcsi megbecsülést minden pedagógusközösség vivja ki a saját környezetében /falú, város/.

Az iskolai tevékenység milyen hatással van Önre?

A megkérdezettek 70 %-ának meglegedést okoz, ugyanakkor 50 %-át kifárasztja, 40 %-nak sikerélményt nyújt. Ez a három hatás a domináló.

A következő kérdésre adott válaszok alapján összehasonlítást tudtunk tenni a nevelők és a tanulók véleményeiről a tanulóknak iskolához való viszonyára vonatkozóan. E szerint a pedagógusok elég jól ismerik tanulóikat.

	Igen	Nem	Igen is, meg nem is
A tanulók válaszai			
alapján	58 %	2 %	40 %
A nevelők válaszai			
alapján	66 %	14 %	20 %

A másik igen érdekes kérdés, ami befolyásolja a tanulók iskolához való viszonyát:

Ön szerint milyen nevelői magatartásformák hatnak előnytelenül:

"A túl szigorú - zsarnokoskodó, vagy a túl közvetlen magatartás." "A tanárosdi, én tanár- te diák." "Tulzott engedékenység, vagy szigorúság a gyermeki személyiség lebecsülése." "A fölényes, önmagát a gyermektől távoltartó, rideg." "Fölényeskedő magatartás, tulzott divathóbort." "Következetlenség, guny, nemtörődömség." "A túl szigorú, ugyanakkor következetlen, a hangulattól függő magatartást."

Ezekből a válaszokból kirajzolódik az előnyös magatartási forma is: a személyes példamutatás, következetesség, igazságosság, megértés, őszinteség, mások megbecsülése, megfelelő szakmai- és általános műveltség.

Előfordul-e iskolájában testi fenytítés? - kérdésre

a megkérdezettek 40 %-a igennel, 20 %-a nemmel és 40 %-a ritkánval válaszolt. Ugyanakkor a másik kérdésre: Kizárhatónak tartja-e a testi fenytítést? - 70 % igen és 30 % nem a válasz.

Szükség van-e testi fenytítésre? A dolgozat elején utaltunk a pedagógusok vezetési stílusára, azok megnyilvánulási módjaira. A nevelőnek vezető egyéniség-

nek kell lennie és a vezetői képesség a fegyelmezésben, a tanítási órák irányításában, a tanár követeléseiben is megfigyelhető. Vannak természetesen olyan vezető egyéniségek, nevelők, akik már megjelenésükkel fegyelmet, tiszteletet parancsolnak, de vannak olyan pedagógusok is, akik nem tudnak fegyelmet biztosítani, noha elméletileg esetleg képzetettebbek társaiknál. Az ilyen nevelők tartják még mindig megengedhetőnek és szükségesnek a testi fenytitást. A tanulók szemszögéből nézve megállapíthatjuk, hogy nem szeretik a tulságosan rideg, szigoru tanárt, de még kevésbé azt, aki nem tud fegyelmet tartani, önállótlan, vagy tulságosan elnéző. Mélységesen elítélik és megvetik a verekedő tanárt. "Rajz - a tanár tul szigoru, goromba, nem tud fegyelmezni." "Tehetetlenségében verekszik, pedig jó szóval többre menne." "Orosz tanárt azért nem szeretem, mert gyakran eljár a keze" A testi fenytitést, a megfélemlítést, a megszégyenítést mint olyan eszközt, amely sérti a nevelő és a növendék emberi méltóságát, nekünk teljes egészében el kell vetnünk. A verésnek nincs nevelő hatása csak alattomoszá, képmutatóvá, hazuggá és teljesen érzéketlenné teszi a gyereket. A nevelő csak a saját tehetetlenségét bizonyítja vele. Ahhoz, hogy a tanulók negativ viselkedését megakadályozó, gátló eszközöket rugalmasan alkalmazza a pedagógus, szükséges pszicho-

lógiai tájékozottság és fejlett pedagógiai érzék.

Az iskolai gyakorlatban mi nehezíti az oktató-nevelő munkát? Min kellene sürgősen változtatni?

"A magas kötelező óraszámokon." Egy szabadnapot biztosítani kellene minden héten a nevelők részére, amelyet vagy pihenésre, vagy önképzésre fordítanánk." "Módszerek egy része elavult." "Egységesnevelési eljárások pontos betartásán, egymás nagyobb megbecsülésén." "Az ember nem gép. A gyermek nem felnőtt." "Szemléltető eszközök hiánya, korszerűtlensége." "A gyerekek sokoldalú elfoglaltsága. Kettős nevelés, szülők elfoglaltsága."

A pedagógusok, véleményük alapján decemberben, május és június hónapokban a legfáradtabbak és a gyerekekkel júniusban, májusban és szeptemberben lehet a legnehezebben foglalkozni. A nevelőtestületben kialakult megértésről, jóakaratról, őszinte segítőkészségről, a gyermekszeretetről igen változatosak és ellentmondásosak voltak a vélemények. Volt egyértelműen negatív és egyértelműen pozitív és volt kompromisszumos megoldás is.

A dolgozat elején felvetett problémákra adnak választ a következő kérdés feleletei:

Ön szerint milyen azonnali intézkedésekre lenne szükség a tanulók iskolához való viszonyulásának megjavításához?

"Család és iskola kapcsolatának szorosabbá tétele. Egységes nevelés. Tömegkommunikációs eszközök okos használata." "Nem lehet azonnal megoldani. Mindig volt és lesz olyan gyerek, aki nem szereti az iskolát. Sok függ a nevelők bánásmódjától, hogy mennyire tudja megkedveltetni az iskolát." "A szülők nagyobb egyetértését a nevelőtestülettel, a cél érdekében." "A nevelők nagyobb társadalmi megbecsülése. Az iskolavezetés színvonalának emelése /kevesebb adminisztrációs munka, nagyobb pedagógiai felkészültség, emberség/."

"A tanulók iskolai és iskolán kívüli magatartásának megváltoztatása társadalmi ügy és feladat. Azonnali intézkedések nem lennének hatásosak." "A szülő és a nevelő, a nevelő és a tanuló közötti kapcsolat javítása, változtatása." "A szülőknek többet kellene törődni gyermekeikkel. Sokkal szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni a szülőknek az iskolával. A nevelők részéről több szeretetet, megértést és megbecsülést kell nyújtani a tanulók felé."

Utoljára szeretném közölni egy tanárnő véleményét a felvetett kérdésekkel kapcsolatban:

"Ezekről a kérdésekről sokat olvashatunk a pedagógiai sajtóban. Demokratikus közéletünk lehetővé teszi, hogy a legkényesebb kérdésekről is ószintén beszéljünk. Örömmel tapasztalom a problémák bátor felvetését. Sajnos, azt is, hogy a kérdésfelvetésen túl sokszor nem is jutunk.

Ujat mondani nem tudok. Csak azt tehetem, hogy kiragadok egy-két olyan dolgot, amelyet különösen fontosnak tartok.

Jelentősnek tartom a vezetés színvonalának emelését. Ezt pedig csak úgy lehet megvalósítani, ha az iskolák ügyvitelét leegyszerűsítik, az igazgatók iskolán kívüli elfoglaltságát csökkentik. A több szabad idővel rendelkező igazgató nemcsak ellenőrizné, hanem irányítaná is a nevelőket, elősegítené szellemi fejlődésüket.

Több szabad idővel rendelkező feletteseink jobban megismernének bennünket, minden nevelőben ki tudnák bontakoztatni a képességeket. Ma még ez nem így van: mi jobban ismerjük tanítványainkat, mint ahogyan bennünket ismernek, nagyobb figyelemmel segítjük elő fejlődésüket, mint ahogyan a minket segítik. Ma még ezen a téren a nevelők magukra vannak hagyva.

A nevelők adminisztrációs munkáját is a minimálisra kellene csökkenteni. A sok felesleges adminisztrációs munka megtakarításával jelentős energiák szabadulnának fel az ismeretszerzésre. Szerintem elképzelhetetlen, hogy egy nevelő ne képezze magát szakmailag és pedagógiailag. Különösen a pszichológiai felkészültségünk nem kielégítő.

Nagyobb felkészültséggel tartalmasabb munkát tudnánk végezni. A hiányos felkészültség az oka, hogy az iskolákban az oktató-nevelő munkában a formális elemek vannak túlsúlyban.

Az uttörőszervezeteknek kevesebb központi utasítást kellene kapniuk, hogy az iskolák sajátos feladatait meg tudják oldani. A helyi nevelési feladatok közös megoldása óriási mértékben növelné az uttörőszervezet tekintélyét a nevelők és a gyermekek szemében egyaránt. Ilymódon nélkülözhetetlenné válna.

Fejlődő társadalmunk egyre nagyobb követelményeket állít eléink. Ezeknek a megnövekedett követelményeknek csak úgy tudunk eleget tenni, ha mi is nagyobb támogatást, megbecsülést kapunk a társadalomtól."

D./ A pedagógus személyiségállapotának főbb magatartásformái

A pszichikus állapotok a folyamatok és tulajdonságok közbülső jelenségeként tekinthetők, a pszichikus tevékenység stabil jelenségei és a személyiség egészével összefüggésben vannak. Ez azt jelenti, hogy a pszichikus folyamatok mindig meghatározott állapotok mellett mennek végbe, és az állapotok elválaszthatatlanul összefüggnek a folyamatokkal. Az állapotok mindig időlegesek, de ha ugyanazon állapotok gyakran ismétlődnek, akkor meghatározhatják a jellem fejlődésének irányát. N.D. Levitov a pszichikai állapotokat a következőképpen osztályozza:

- " 1. egyéni és szituatív állapotok /az elsők a személyiségre jellemzőek, az utóbbiakat a szituációk hozzák létre/;
2. mély és felszínes állapotok /például az indulat, szenvedély, mélyebb állapot, mint a hangulat/;
3. az emberre pozitívan vagy negatívan ható állapot /az apátia negatívan ható állapot, az ihlet pedig fokozza az összes erőket/;
4. tartós és rövid állapotok;
5. többé vagy kevésbé tudatosult állapotok;" /Közlő: A.G. Kovaljov: Személyiséglélektan. Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 49. old./

A pedagógus személyiségállapota igen lényeges abból a szempontból, hogy állapotának megfelelő magatartásformái megnyilatkozásukban a gyermeki személyiségben pozitív vagy negatív érzelmet, viszonyt válthat és alakíthat ki. És a tanulókra gyakorolt külső vagy belső hatás alapján létrejövő lelki állapotok, kedvező vagy kedvezőtlen hatást gyakorolhatnak a tanulók aktív tevékenységére.

Vizsgálataink összegezett eredményét a 6.sz. ábra prezentálja.

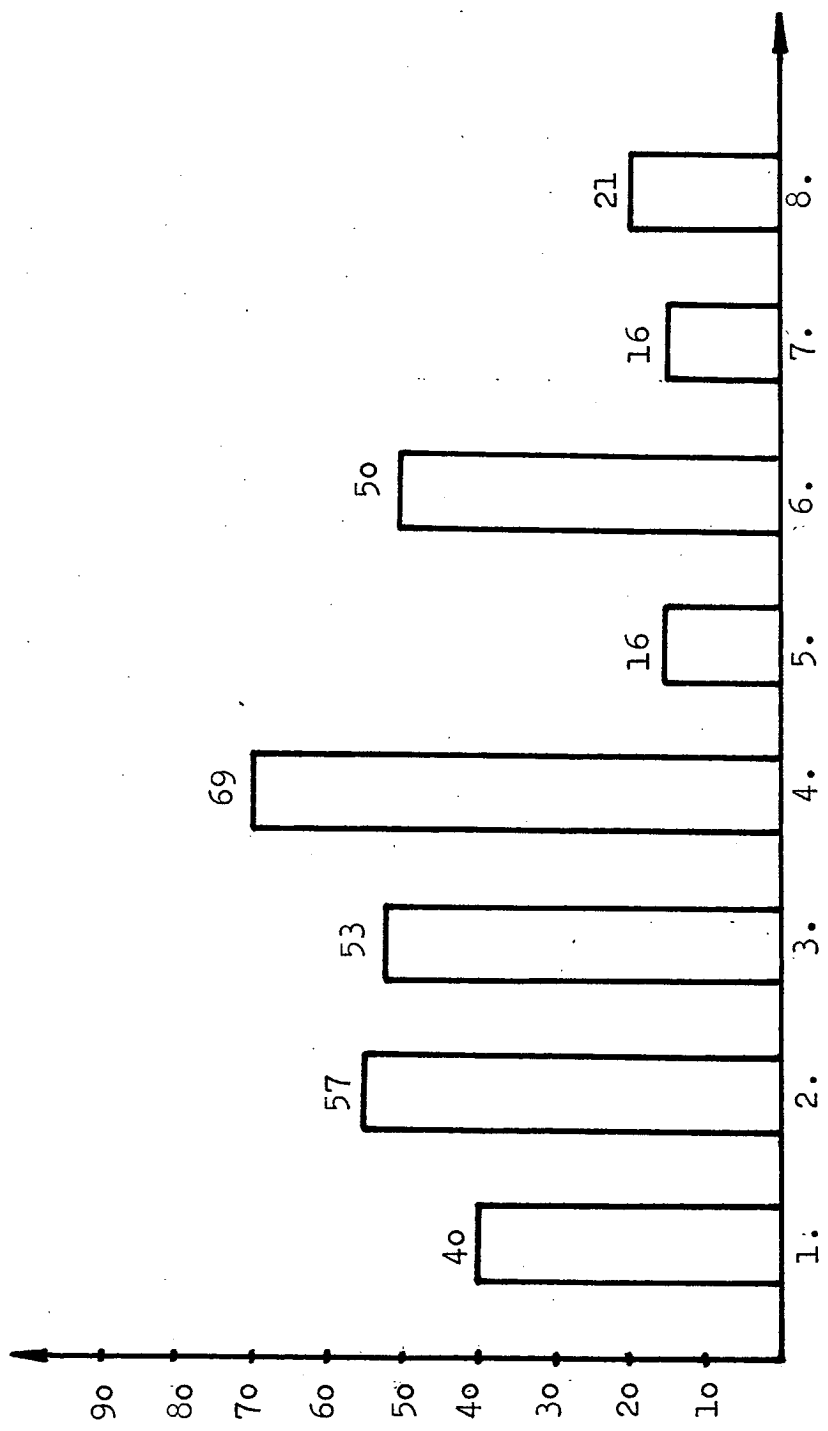
"A nevelőt elsősorban nem tudása, ismeretei, hanem személyisége teszi jó nevelővé. A lelkes, igazi, emberséges ember egyuttal az eszményi nevelő is!"

...A nevelői munka színvonalát ma elsősorban a nevelői személyiségek fejlesztésével emelhetjük fel."

/Faragó László - Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései. Egyetemi Nyomda, Budapest 1949. 207. old./

A grafikon oszlopai /1., 2., 3., 4., 6., 7./ azt jelzik, hogy a pedagógusok igen nagy százaléka pozitív magatartásformákat valósít meg: Együtt örül tanítványaival /40 %/, van humorérzéke /57 %/, őszinték lehetnek hozzá, megértő /53 %/, örül, ha tanulói sikereket érnek el /69 %/, konfliktusait pozitívan oldja meg: vidám, kedves, közvetlen, őszinte /50 %/ és az-

A pedagógus személyiségállapotának főbb
magatartásformái

6.sz. ábra

A pedagógus személyiségállapotának főbb magatartás-
formái /6.sz. ábra melléklete/

1. Könnyen lelkesedő /együtt örül velünk/
2. Van humorérzéke
3. Bizalmat tud ébresztteni /őszinték lehetünk hozzá,
megértő/
4. Örül tanulói sikereinek
5. Szeretet, érzelmi melegség sugárzik tevékenységé-
ből.
6. Vidám, kedves, közvetlen, őszinte /konfliktusait
pozitívan oldja meg/.
7. Konfliktusait negatív módon oldja meg: kiabál, gu-
nyolódik, sértődékeny, türelmetlen, goromba, udva-
riatlan, megszégyenít, bizalmatlan.
8. Nem tud fegyelmezni.

zal, hogy konfliktusait csak 16 % oldja meg negatívan: kiabál, gunyolódik, sértődékeny, türelmetlen, goromba, udvariatlan, megszégyenít, bizalmatlan – szintén arra utal, hogy adekvát módon próbálnak alkalmazkodni a konfliktushelyzetekhez.

Szólni kell viszont az 5. oszlop /szeretet, érzelmi melegség sugárzik tevékenységéből/ 16 %-áról, valamint a 8. oszlop /nem tud fegyelmezni/ 21 %-áról.

Tolsztoj szerint a pedagógus, hogy a-maga területén eredményt érjen el, rendelkeznie kell egy olyan tulajdonsággal, amely "pótol mindenféle pedagógiai művészetet és mindenféle felkészülést, mivel ennek a tulajdonságnak birtokában a pedagógus könnyen pótolhatja hiányzó ismereteit." "Ez a tulajdonság a szeretet. Ha egyszer a pedagógus szereti munkáját, akkor jó pedagógus lesz. Ha szereti a tanulót úgy, mint apja és anyja, akkor jobb pedagógus lesz annál, aki minden könyvet elolvasott, de nem szereti sem a munkáját, sem a tanítványait. Ha pedig egyesíti önmagában munkájának és tanítványainak a szeretetét, akkor tökéletes pedagógus." /L.N. Tolsztoj pedagógiai művei. Az OSZSZSZK Neveléstudományi Akadémiájának kiadása 1948. 300.old./

Tulajdonképpen a szeretet, a caritás, a minél teljesebb bizalom, a kölcsönös megértés, tisztelet kifeje-

zését, megnyilvánulását jelentheti. Mindezek a szocialista tanár-diák viszony egyik alapfeltételei a helyes pedagógiai attitűd kialakítása mellett. A tanulóknak szükségük van arra, hogy legyen kihez forduljanak bizalommal tanulmányi, erkölcsi problémáikkal és hogy jól érezzék magukat ha a pedagógus közelében lehetnek. Ehhez fontos az is, hogy a pedagógus mutassa ki nevelői szeretetét, mert a tanuló, csak így foghatja fel azt.

A kérdőív adatai és a beszélgetés alapján igen sok tanuló említette, hogy zavarólag hat a tananyag megértésében, a tanárral történő kontaktus felvételében, ha a tanár nem tud fegyelmet tartani az órán /21 %/. Igénylik, hogy az órák élénkebbek és változatosak legyenek, de a pedagógus mindenkor követeljen fegyelmet, biztos fellépésű legyen. "Az a baj, hogy az orosz tanárnő nem tud fegyelmet tartani, kivételez." /VII.42/ "Éneket azért nem szeretem, mert a gyerekek viccelődnek, a tanár néni leszidja vagy megveri őket, sokat lehet enni. /VIII.26/ Tehát az adott pedagógiai szituációban meg kell találnia a nevelőnek az irányítás adekvát hangnemét, stílusát, formáját.

A tanári magatartás megjelenési formáit a tanulók véleménye alapján az alábbi táblázatban foglaltuk össze: /Az életkori sajátosságból adódó eltérések jól megfigyelhetők/

Pozitív megnyilvánulások

	5.o	6.o	7.o	8.o	Osz- sze- sen	%
- tetszik tanárain tudása	82	44	63	27	216	43
- érthetően magyaráznak	129	69	105	69	372	<u>75</u>
- megértem a tananyagot	73	37	50	29	189	38
- gyakran szemléltetnek	66	59	84	58	267	54
- az órán elsajátítom az anyagot	60	30	49	23	151	30
- érdekesen magyaráznak	80	57	80	42	259	52
- szeretik szaktárgyukat	72	60	69	48	249	50
- az órákon jó hangulat uralkodik	64	39	57	44	204	41
- tanárain között talál- lom meg példaképemet	54	32	30	13	129	26
- soha nem kapunk olyan leckét, amit nem magya- ráz meg	109	73	71	49	302	60
- ha valamit nem értünk ujra magyarázza	109	79	95	69	352	<u>71</u>
- mindig derűsek az órák	40	23	31	27	128	26
- úgy érzem szeret tani- tani	80	54	71	42	247	50
- mindig pontos	60	51	62	29	202	40
- igazságos	99	73	87	46	305	61
- szigorú, de szeret ben- nünket	106	67	94	62	328	66

	5.o	6.o	7.o	8.o	Osz- sze- sen	%
- megértő, de nem elnéző	38	32	64	31	165	33
- következetes	13	12	34	6	65	13
- őszinte	86	65	81	52	284	57
- belátja saját tévedé- sét is	112	73	89	64	338	<u>68</u>
- szorgalmas	62	45	43	24	174	35
- szerény	33	24	36	20	113	23
- udvarias	79	45	48	28	200	40
- segít tanítványainak	116	79	97	61	353	<u>71</u>
- becsüli tanítványait	55	38	49	22	164	33
- egyénileg is foglalko- zik velük	67	56	52	46	221	44
- nem kivételez	84	62	62	46	254	51
- tárgyilagosan osztályoz	53	50	77	17	197	40
- segít a felelőnek	97	57	59	68	281	56
- óráira mindig pontosan készül	81	65	86	45	277	55
- érdekli tanítványai sorsa	90	56	68	59	273	55
- közvetlen	27	17	40	18	102	20
- együtt örül velünk	109	71	86	55	321	65
- van humorérzéke	80	58	81	63	282	57
- örül sikereinknek	98	87	95	61	341	69
- őszinték lehetünk hozzá	76	57	66	55	254	51

	5.o	6.o	7.o	8.o	Osz- sze- sen	%
- megértő	85	63	83	48	279	56
- könnyen lelkesedik	26	8	29	8	71	14
- érzelmi melegség árad belőle	27	12	29	13	81	16
- vidám	91	49	69	58	267	54
- kedves	104	79	82	61	326	66

Negatív megnyilvánulások

- órákon csak azt kell elismételni, amit a tanár mond	17	12	24	16	69	14
- saját véleményünkre nem kíváncsi	23	9	29	17	78	<u>16</u>
- a magolók érvényesülnek	12	3	13	11	39	8
- csak a tananyagot közli	11	9	19	10	49	10
- a lényeges dolgok kie- melése elmarad	8	2	9	3	22	4
- az órán csak részben értem meg a leckét	30	26	49	40	145	<u>29</u>
- unalmasan magyaráz	10	8	33	31	82	<u>17</u>
- nem szemléltet	5	8	13	7	33	6
- csak szóbeli magyará- zat van	11	10	20	11	52	10

	5.o	6.o	7.o	8.o	Osz- sze- sen	%
- csak otthon értem meg a leckét	8	5	20	10	43	9
- az órák egyhanguak	15	8	30	26	79	<u>16</u>
- félek a tanulástól	11	2	13	3	29	6
- teljesen elbizonyta- lanodom	4	4	9	5	21	4
- félek tanáraitól	8	6	19	9	42	8
- gorombák	9	3	15	8	35	7
- gúnyosak	6	4	16	17	43	9
- igazságtalanul osztályoz	20	14	42	46	122	<u>24</u>
- szorongást érzek, ha az iskolába az eszembe jut	8	3	15	5	31	6
- tulzottan elnézők	6	3	11	4	24	4
- megszégyenitenek	7	9	24	12	52	10
- nem következetesek	3	-	9	2	14	3
- mindig a diák a hibás	17	19	54	23	113	<u>23</u>
- nagyon ritkán dicsérnek	29	22	49	30	132	<u>27</u>
- főleg csak szidnak	7	6	14	7	34	7
- erőszakos	2	2	12	5	21	4
- a diákot mindig butának tartja	7	8	33	17	65	13
- udvariatlan	6	1	5	3	15	3
- nem segít tanítványainak	3	3	8	4	18	3,6
- az órát pontatlanul fejezi be	11	5	27	37	80	<u>16</u>

	5.o	6.o	7.o	8.o	Ossze- sen	%
- összejátszik a diákkal	9	7	35	16	67	13
- bizalmatlan	-	4	30	1	35	7
- sértődékeny	4	12	23	25	64	13
- elveszi önbizalmamat	4	2	10	8	24	4
- nem tud fegyelmezni	19	12	36	38	105	21
- kiabál	31	16	25	24	96	19
- barátságtalan	10	3	13	11	37	7
- nincs humorérzéke	9	8	26	17	60	12
- türelmetlen	20	20	34	31	105	21

2./ A TANÁRI MAGATARTÁS TÜKRÖZŐDÉSE A TANULÓK ISKOLÁHoz VALÓ VISZONYÁBAN

Vizsgálatunkban elsősorban nem az érdekelt bennünket, hogy a tanulók milyen tanárt kívánnak, milyen tanárral létesítenének megfelelő kapcsolatot, vagy milyen legyen a közkedvelt tanár, hanem az, hogy milyennek tapasztalják a tanulók tanáraikat, milyen az irántuk való beállítottságuk és ezek a beállítottságok hogyan hatnak az iskolához, tantárgyakhoz való viszonyukra. Az a véleményünk ugyanis, hogy az eredményes pedagógiai tevékenység egyik jelentős kritériuma éppen a tanár és tanuló közti optimális szociális vi-

szony létrehozása. A kedvező érzelmi kapcsolat, tanárok és tanulók között egyrészt feltétele, másrészt eredménye a hatékony nevelői tevékenységnek. Éppen ezért tartjuk fontosnak a tanárral és iskolával szembeni tanulói beállítottságok elemzését. A társadalomnak is igénye, hogy az iskola fejlessze a tanulók egész személyiségét. A sokféle hatás a személyiségben bizonyos változásokat idéz elő, melynek eredményeként sokféle kapcsolatot hoznak létre és e kapcsolatokat a személyiség egységes jellegű viszonyulássá integrálja. Ezek a viszonyok lehetnek vezető, illetve alárendelt viszonyok a személyiség egész rendszerében. Az iskolához való viszonyban tehát így fejeződik ki a személyiség pszichikus funkcióinak, tulajdonságainak és állapotainak e vonatkozásban összegződött meggyőződése.

A kérdőívnél az első kérdés: "Örömmel jársz-e iskolába? Három válaszlehetőség volt: "igen", "nem", "igen is meg nem is". A megfelelő választ a tanulók aláhúzással jelezték. A második kérdés: "Miért igen?" A harmadik: "Miért nem?" A második és harmadik kérdés az első kérdésre adott válasz indoklásául szolgált. A második és harmadik kérdésnél főleg a pedagógus magatartására vonatkozó válaszlehetőségeket huzattuk alá.

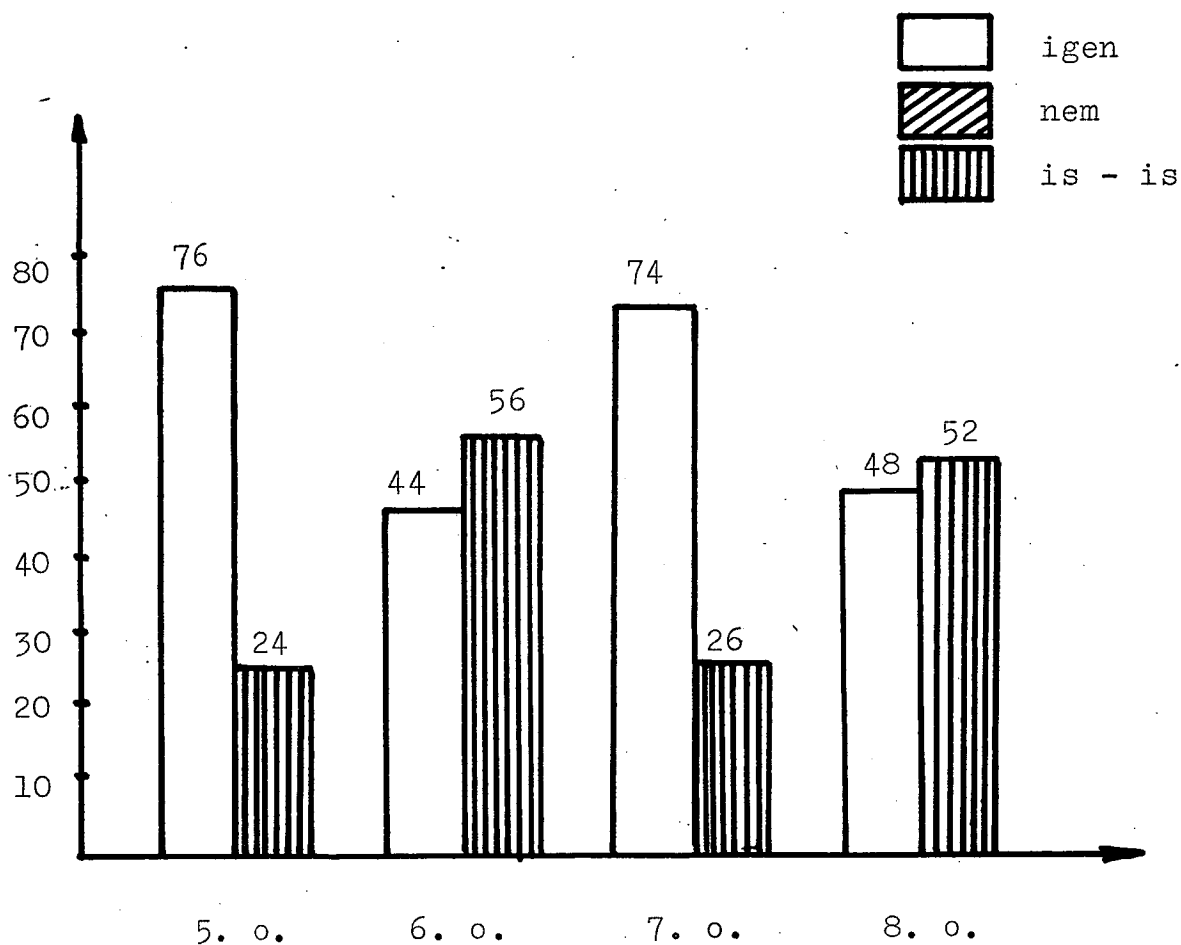
A tanulói válaszok elemzéséből a következő megállapításokra jutottunk:

- Pozitív azon tanulók iskolához való viszonya, akik az első kérdésnél az "igen"-t húzták alá és a második kérdés válaszlehetőségeiből választottak.
- Negatív azoknak a tanulóknak iskolához való viszonya, akik az első kérdésnél a "nem"-et, illetve a harmadik kérdés válaszlehetőségeit húzták alá.
- "Kéttényezős" viszonynak azon tanulók feleleteit tekintettük, akik az első kérdés válaszai közül az "igen is meg nem is"-t húzták alá és válaszoltak a második és harmadik kérdésre is.

a./ Városi osztott iskolába járó tanulók iskolához való viszonya

A városi iskolák tanulói körében végzett vizsgálatunk statisztikai értékei alapján a következő megállapításra jutottunk:

Az iskolához való pozitív viszony az ötödik és hetedik osztályban a legmagasabb, tehát a pozitív tendencia dominál. Az ötödik osztályosok örülnek, hogy felső tagozatosok lettek, a "nagyok" közé kerültek és még itt érződik az alsó tagozat kedvező hatása. Feltűnő a 6. és 8. osztályosok pozitív viszonyának alakulása az előző osztályokhoz viszonyítva erősen csökkenő értéket mutat. A 8. osztályosok már kritikus

szemmel nézik a világot, az iskolához való viszonyuk is összetettebb. Az életkori sajátosság, serdülés, a továbbtanulás, a fiuk-lányok viszonya, a világnézet mind-mind befolyásoló tényező lehet.

A felső tagozatos tanulók iskolához való pozitív viszonyának átlagértéke 60 %.

A negatív viszonyulás érdekesen alakult, mert a vizsgált tanulók közül nem volt olyan, aki nem szeret iskolába járni, ami azt jelenti, hogy nincs olyan tanuló, akinek az iskolával összefüggő és meghatározó kapcsolata egységesen elmarasztaló lenne.

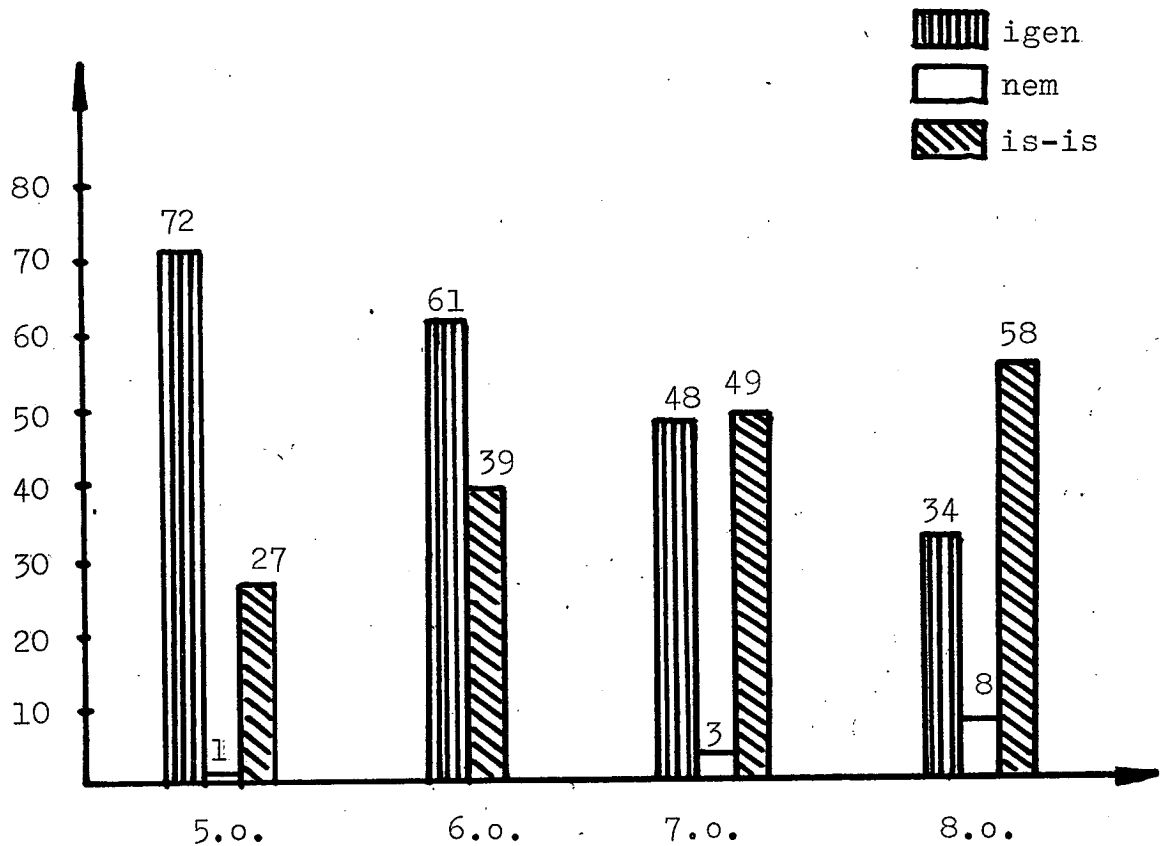
A "kéttényezős" viszony 39 %-os átlagot mutat, amely az egyes osztályokban a következőképpen alakul:

5.o. - 16 %   6.o. + 17 %   7.o. - 14 %   8.o. + 13 %

"Az a tény, hogy a pozitív viszonyok csökkennek, a "kéttényezős" válaszok pedig emelkednek, arra hívja fel a figyelmet, hogy a serdülők életkori sajátosságai és az iskolai hatások között olyan ellentmondások rejlenek, amelyeket még alaposabban tanulmányozni kell. Feltehetően az iskolai hatások megváltoztatásával ezek az ellentétek feloldódnak. /Dr. Veczkó József: Adatok a tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálatához. Acta Universitatis Szegediensis Sectio Pedagogica et Psychologica, 11. 23. old./

b./ A falusi osztott iskolába járó tanulók iskolához való viszonyának alakulása.

A 8.sz. ábrán kitűnik a felső tagozatos tanulók pozitív viszonya fokozatosan csökken, a nyolcadik osztály-

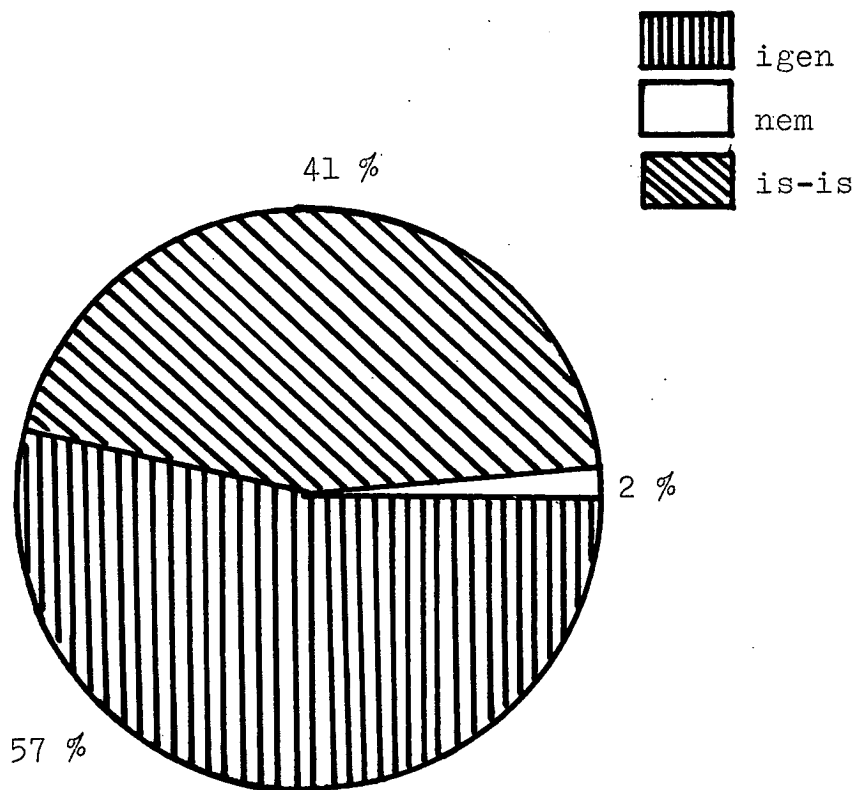

8. sz. ábra

ban a legalacsonyabb 34 %. Ugyancsak ha minimális százalékban is, már találhatunk a hetedik és nyolcadik osztályban negatív választ is. A negatív választ előidéző hatások közül leggyakrabban a megterhelő tanulást, a tulzott fegyelmet és a tanár rideg, kommunikálni nem tudó magatartását említik a tanulók nyilatkozataikban.

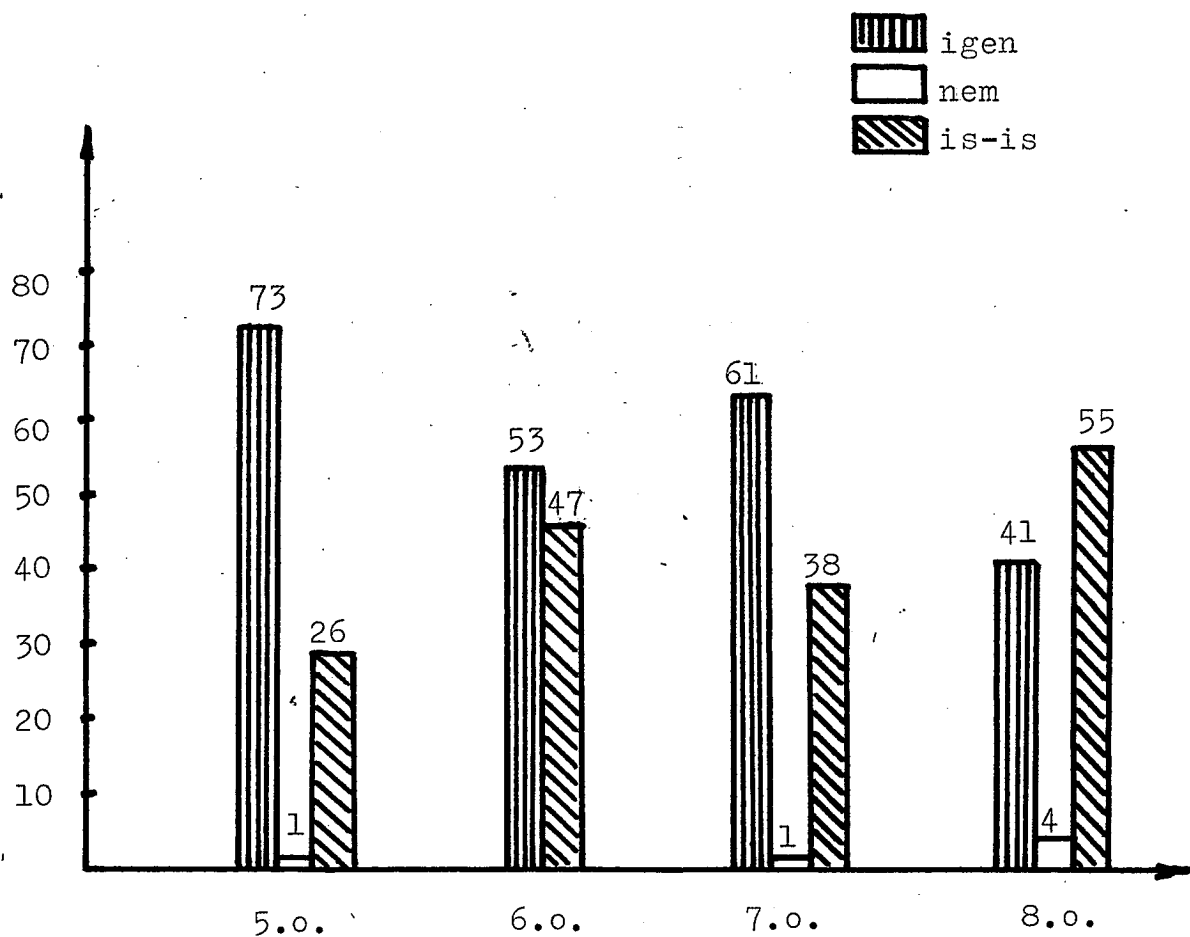
A "kéttényezős" viszonynál az előbb említett tendencia ellenkezője /fokozatos növekedés/ tapasztalható. Szembetűnő, hogy a 8. osztályosoknál magasan a pozitív viszony fölé emelkedik a "kéttényezős", 24 %-kal. A válaszok alapján az okot egyrészt az iskolai munka iránti érdektelenségben, másrészt a falusi életben jelentkező gyakorlati tevékenységekben kell keresnünk.

c./ A két mintavételi terület adatainak összesítéséből kimutatható általános helyzetkép:

9. sz. ábra

Az ábra felosztása világosan mutatja, hogy a megkérdezett tanulók többsége szívesen jár iskolába. Az iskolához való negatív viszonyulás minimális százalékos értéket mutat. Osztályokra bontva az összesítés:

10. sz. ábra

Hogy ezek a grafikonon szereplő adatok mennyire reálisak, igazolják a tanulók írásbeli válasza is "Hogyan vártam az iskola kezdetét?" kérdésre:

- "Az igazat megvallva vártam az iskola kezdetét. A tanárok mindent megtesznek értünk, hogy többet tudjunk." /1/ "Azért vártam az iskola kezdetét, mert kíváncsi voltam tanáraimra, ki fogja tartani a testnevelést." /2/ "Azért vártam az iskola kezdetét, hogy szaporítsam tudásomat és ha felnövök tudjam értékesíteni tanulmányaimat." /3/ "Én nagy örömmel vártam vissza minden tanárt." /6/ "Én az iskola kezdetét örömmel vártam." /7/ "1-2 héttel az iskolakezdés előtt nagyon hiányoltam az iskolát, vártam pajtásaimat, tanáraimat." /11/ "Nagy örömmel vártam az iskola kezdetét." /12/ "Nagyon vártam a találkozást a tanáraimmal, barátnőimmel, osztálytársaimmal." /17/ "A nyári szünetben vidéken nyaraltam és sajnos nem találkoztam tanáraimmal. Boldogan mentem az iskolába." /18/ "Szeretem a tanárok magyarázatát, szavát újra hallani." /42/ "Szeretek a tanárok és barátaim között lenni." /56/ "Szerettem volna hallani tanáraim jó tanácsait, óráit." /61/
- "Az iskola kezdetét nem vártam még, mert tanulni kell. Sokat kell írni. A tanárok sokat magyaráznak, nagyon idegesek." /19/ "Az első napokban örültem, hogy kezdődik az iskola, de az visszatartott egy kicsit, hogy egyes tanárok gorombák." /13/

- Serdülő tipikus "kéttényező" válaszai: "Vártam az iskolát. Nem is annyira azért, hogy találkozzak osztálytársaimmal, hanem fejlesszem tudásom és hallgassam nevelőim magyarázatát. Igaz, néha nagyon unom és dumának tartom, de ez napról-napra változó. Kibékülök néhány perc múlva és érdekesnek tartom." /26/ "Az iskola kezdetét vártam is meg nem is. Tantárgyakra, társaimra vonatkozóan igen, tanárookra vonatkozóan nem." /4/ "Nem valami szívesen vártam az iskola kezdetét." /27/

d./ A nevelői magatartás milyen tulajdonságai befolyásolják a tanulók iskolához való viszonyulását pozitív, illetve negatív irányba

Erre a kérdésre a választ az első kérőív második és harmadik kérdésének válaszlehetőségei alapján kaptuk meg. Ebből mindjárt megállapíthattuk, hogy melyek azok a pedagógus tulajdonságok, amelyek a legkedveltebbek, amelyek nem szimpatikusak, illetve károsan hatnak.

Természetesen ez korcsoportonként változó.

Pozitív rangsor:

- V. és VI. oszt.   1. Segítenek problémáink megoldásában.
- 2-3. Türelmesek, érdekesen magyaráznak.
4. Kedvesek.

- VII. és VIII.o.   1. Tetszik tanárain tudása.
2. Érdekesen magyaráznak.
3. Őszinték.

Az V. és VI. osztályban a legfontosabb a segítség, a türelem és a könnyebb megérthetőség miatt az érdekes magyarázat. A VII. és VIII. osztályosok a társkeresésben az őszinteséget igénylik, "mint felnőtt a felnőttel." Nagyra értékelik a pedagógusok szaktudását, de szükséges a tudás elsajátításához az érdekes magyarázat is. Szeretik, ha követelnek tőlük, de csak természetesen a megértett anyag után.

Negatív rangsor:

- V. és VI. o.   1. Félek tanáraitól.
2. Nem magyarázzák meg kellően a tananyagot.
3. Tul gyorsan beírják az elégtelent.
- VII. és VIII.o.   1. Tul gyorsan beírják az elégtelent.
2. Néhány tanár türelmetlen
3. Nem egyformán szeretik tanítványaikat.
4. Igazságtalanul osztályoznak.

Ezek és a fel nem sorolt tulajdonságok igen negatívan hatnak a tanulókra, ha iskoláinkban léteznek. A pedagógusok élethivatása, hogy hassanak másokra. Van aki a katedrára lépve hatalmat érez és elfelejti az igazi hivatás célját. Az egyik pedagógus taszít, a másik vonz, az egyikért tanulóink rajonganak, a másikat épp hogy elviselik. Pedagógiai szempontból az a hatás a legértékesebb, amely tartós, erős és pozitív tartalmu. Az ellenkezője ellen küzdenünk kell, hogy a tanulók személyiségében pozitív változást idézzünk elő, mely megsokszorozhatja a tanulók aktivitását a tanulásban és a nevelési folyamat más területein is. Jelentkezik az igazságosság iránti követelmény is, és ezt érthetővé teszi a prepubertásban tapasztalható "igazságfanatizmus". Részükről a mindenkivel szemben való egyforma bánásmódot jelenti, a tanár minden tanulóval azonos módon bánjon. Nem szeretik a kivételezést, de 8. osztályban már megértik és helyeslik az egyéni bánásmódot és nem tartják igazságtalanságnak, ha a gyengébb tehetségű tanulóval többet foglalkozik a tanár, vagy feleletét esetleg elnézőbben ítéli meg. A 8. osztályosok szinte egyöntetűen helytelennek tartják a tanári türelmetlenséget és az ebből fakadó "tul gyorsan beírják az elégtelent". A türelemnek először is a várakozni tudásban kell

megnyilvánulnia, amikor valaminek kivárjuk az idejét, másodsor a valamin való fáradozás állhatatosságában és harmadszor abban, hogy érvényesülni engedjük azt, ami van, függetlenül a hozzátapadó tökéletlenségektől. A kivárás, az állhatatosság és érvényesülni engedés során megnyilatkozó türelem az, amire a tanítónak szüksége van. A tanítónak meg kell tanulnia várni." /Dr. G.Clauss - Dr. H.Hiebsch: Gyermekpszichológia 1973. 244. old./ Ehhez a kérdéshez kapcsolódott az egyéni beszélgetés témája is: "Ha te tanár lennél, te hogyan viselkednél, mit tartanál legfontosabb tulajdonságodnak?"

E kérdésre az alábbi válaszokat kaptuk, melyek beszélnek önmagukért:

"Ha én tanár lennék akkor szigoruan és nagyon példamutatóan viselkednék. Nem tennék kivételt senkivel."

"Elsősorban szigoru lennék, de nem veszekedős. Nem kivételeznék." Vidám, de kicsit szigoru lennék. Legfontosabb tulajdonságnak az erélyességet tartom."

"Mindig az osztályommal foglalkoznék és az osztályt disziteném." "Ha én tanár lennék, nem durváskodnék a gyerekekkel." "Ha én tanár lennék, legfontosabbnak azt tartanám, hogy a gyerekek megértsék a tantárgyat."

"Legfontosabbnak tartanám, hogy ne kivételezzek senkivel, igazságosan, komolyan osztályoznék." "Őszinteség, a gyerekeket képességük szerint osztályozzák."

"Ha én tanár lennék, nagyon türelmes szeretnék lenni és érthetően elmagyaráznám a tananyagot." "Jó hangulatot teremteni a gyerekek és a tanár között. A legfontosabb tulajdonság az erélyesség." "A tudás és igazságosság ez a legfontosabb." "Szeretném a gyerekeket, jószívű lennék és igazságos. Segíteni azokat, akik nem értik meg a tananyagot." "Én mindig példamutató, határozott, igazságos lennék. Határozott és kedves." "Vidám, jószívű, igazságos. Sokat segíteni mindenben." Igazságos és legyen egy kis humorérzéke." "Ne legyen kiválasztott tanulója az osztályban." "Ha én tanár lennék, nagyon fontosnak tartanám a gyerekek megértését és közeli megismerését. Nem lennék tul szigoru, de engedelkeny sem. Tanárként igazságos, civilben vidám." "Ha én tanár lennék, közvetlen lennék a gyerekekkel, szeretném őket." "Tudás és jellem ez a legfontosabb."

Természetesen a legszubjektivebb megnyilatkozásokban is fel kell figyelniünk a reális és jellegzetes tényekre és összefüggésekre.

3./ A TANÁRI MAGATARTÁS TÜKRÖZŐDÉSE A TANULÓK TANTÁRGYAKHOZ VALÓ VISZONYÁBAN

Hogypedagógusokról lehetőleg átfogó képet nyerjünk, megvizsgáltuk, hogy a pedagógus személyisége mennyire

befolyásoló tényező lehet a tanulók tantárgyakhoz való viszonyára. Három válaszlehetőségük volt, mint azt már a dolgozat elején a módszereknél említettük. Minden tanuló a kérdésekre egyenként három tantárgyat jelölhetett meg és választásait indokolta. A válaszok elemzése alapján a tantárgyak megoszlása osztályonként a következő:

V. osztály

<u>Szeretem</u>		<u>Kevésbé</u>		<u>Nem szeretem</u>	
Testnevelés	45 %	Magyar	37 %	Magyar	29 %
Történelem	40 %	Oros	36 %	Matematika	20 %
Földrajz	37 %	Matematika	35 %	Rajz	11 %

Feltűnő a százalékos megoszlásban a kiegyenlítettség, nincsenek nagy végletek és kevés a "nem szeretem" tárgyak köre, igen kis százaléokban történt elutasítás.

A tanulók részéről a pozitív motivumok: /A tantárgy jellegére, szépségére és a tanárra utaló motivumok./

- "Földrajzot azért szeretem, mert megismerem az országokat, melyik országban mivel foglalkoznak. A testnevelést, mert egészséges." /V. 9/ A történelmet azért szeretem, mert a régi korokat idézi fel és olyan mint a mese. /V.11./ "A gyakorlatot azért szeretem, mert lehet forogni." /V.18./ "Az ország

különböző tájait megismerem. Megismerem a körülöttem élő élővilágot. Szeretek énekelni." /V.6./

"Szeretem, mert ezek a legkönnyebb tantárgyak."

/V.7./ "Az éneket azért szeretem, mert olyan hangulatos, olyan jó." /V.8./ "Gyakorlati munkára tanítanak."

/V.15./

- Szeretem, mert jók a tanárok és szeretem őket./V.1./

Nem szigorú a tanár." /V.2./ "Szeretem, mert a tanár néni és tanár bácsi nagyon jól osztályoznak."

/V.10./ "Szeretem, mert nem szigorú a tanár." /V.20./

"Az orosz tantárgyat azért szeretem, mert a tanár bácsi megért minket és jó órákat tart. A magyart azért nem szeretem, mert nincs hangulata az óráknak és unalmas." /V.42./ "Azt hiszem a nevelőimnek is része van benne, hogy minden tantárgyat szeretek.

Pontosan magyaráznak és akaratlanul is megszerettetik azt a szaktárgyat, amit tanítanak." /V.36./

"Mert a tanárok kedvesek, igazságosak jól elmagyarázzák a tantárgyakat." /V.17./

Negatív hatású motivumok:

- "Nem tudom a szöveges példát megoldani, nem értem és nem tudok beszélni oroszul." /V.15./ "A rajz és a festés nem sikerül." /V.13.

"Gyorsan és szépen kell írni." /V.11./ "Nem tudok festeni." /V.6./ "A nyelvtannak nehéz az anyaga. Az oroszban furcsa szavak vannak." /V.14./ "Sokat kell kívülről tanulni." /V.5./ "Azért szeretem a gyakorlatit, mert sok mindent készítünk el aluminiumból és kartonból." /V.40./

- "Orosz - a tanár bácsi néha verekedik. Rajz - a tanárnéni ideges" /V.38/ "Azért nem szeretem a magyart, mert a tanár bácsi nagyon goromba és nincs humorérzéke, kiabál és nagyon türelmetlen." /V.43/ "A magyart azért nem szeretem, mert nincs hangulata az órának és unalmas." /V.42./ "A magyar órát azért nem szeretem, mert a tanár csúnyán beszél velünk, kiabál, bandának hív bennünket." /V.32./ "A magyart azért nem szeretem, mert a tanár nagyon goromba és nincs humorérzéke, kiabál és nagyon türelmetlen." /V.15./

VI. osztály

<u>Szeretem</u>		<u>Kevésbé</u>		<u>Nem szeretem</u>	
Testnevelés	45 %	Földrajz	41 %	Magyar	25 %
Élővilág	35 %	Fizika	32 %	Orosz	22 %
Történelem-Gyakorlat		Matematika	37 %	Rajz	20 %
	30 %				

A hatodik osztályosoknál a tanulók érdeklődése a

tárgyi világ felé fordul, de nem eléggé körülhatárolt. Ebben az osztályban még mindig a testnevelés a legkedvesebb, a komoly felkészülést igénylő tantárgyak mellett. A motivumoknál kitűnik, hogy egyes tárgyak ismeretanyagát megértik, más tárgyaknál /fizika, matematika, földrajz/ pedig komoly nehézségeik vannak.

Pozitív hatású motivumok:

- "Szeretem a természetet, szeretek dolgozni." /VI.21/
"Sok állattal és növényvel ismerkedek meg." /VI.17/
"Szeretek élőlényekkel foglalkozni." /VI.15/ "Élővilágot szeretem, mert nagyon szép tantárgy." /VI.12./ "Szeretek kísérletezni." /VI.5/ "Gyakorlatot, mert szeretek dolgozni." /VI.4./ "A történelem izgalmas, elgondolkoztató, érdekes." /VI.10./ "Mert sokat játszunk, futunk." /VI.11./ "Szeretem az élővilágot, mikor állatokkal foglalkozunk." /VI.13/
- "Szeretem a tanárbácsi okosságát, jó óráit fizikából." /VI.1./ "Jól elmagyarázza a tanár néni a történelmet." /VI.5./ "Biológia órán a tanár vidáman beszél." /VI.24./ "A tanár néni gyakran megdicsér" /VI.37./ "A gyakorlatot azért szeretem, mert a tanár néni szeret bennünket." /VI.4./ "Ének órán a tanárnő igazságos, jószívű." /VI.14./

Negatív hatású motivumok:

- "Nem tudok rajzolni, a számtant nem mindig értem.
/VI.24./ "Oroszból nehéz a szavakat megjegyezni.
Számtannál nehezek a példák." /VI.25./ "Nem tudok énekelni." /VI.23./ "Nem tudok a térképen tájékozódni." /VI.18./ "Nem szeretem a számtant, mert példákat kell megoldani." /VI.12./ "Nem szeretem a szolmizációt." /VI.17./
- "Nem jól osztályoz a tanár." /VI.10./ Magyar azért nem szeretem, mert félek a tanár nénitől." /VI.13/
"Nehéz megtanulni az idegen nyelvet, ha sokat hiányzik a tanár." /VI.17/ "Nem mindig értem meg, a tanár nem jól magyaráz." /VI.17/

VII. osztály

<u>Szeretem</u>		<u>Kevésbé</u>		<u>Nem szeretem</u>	
Testnevelés	47 %	Matematika	39 %	Orosz	40 %
Földrajz	35 %	Fizika	36 %	Történel.	42 %
Magyar	31 %	Élővilág	33 %	Kémia	30 %

Az ismeretek megértésében, a tudás átadásában jelentős helyet foglalnak el az oktatás módszerei. Ezek közül is a kísérletezés, a cselekvéssel összekötött tevékenység, a szemléltetés, a sémarajzok és a különböző modellek bemutatása a legfontosabb a gyerekek

számára. Mindenről személyesen akarnak meggyőződni. Ezt biztosítják a földrajz, testnevelés, fizika, élővilág órák. Az előző osztályokhoz viszonyítva jelentős az irodalom tantárgy előretörése, viszont elgondolkodtató, hogy az orosz tantárgy egyetlen osztályban sem kerül a "szeretem" tárgyak közé. Fontos szerepet játszik itt is, mint más tárgyaknál, a tanár személye, egyénisége. Nem közömbös, hogy mennyire tudja "emberközelbe" hozni a tárgyat, hogyan tud nevelni, hogyan tudja felkelteni a tanulók érdeklődését. Az elégtelen osztályzatok magas száma vagy éppen a tulzott liberalizmus - ami sajnos elég gyakori - természetesen nem szolgálják a nyelv népszerűsítését. Valószínű a nyelvi nehézség mellett /még a magyart sem tudják kellően és kevesen szeretik/ a pedagógusokban kell keresni az okokat. A motívumok vizsgálata némileg megadja a feleletet:

Pozitív hatású motívumok:

- "Sokat lehet sportolni, a testtartás szépsége fontos." /VII.26./ "Azért szeretem, mert a továbbtanulásban sok hasznát veszem." /VII.21./ "Kémia, fizika, földrajz tanárait s magát a tantárgyat is szeretem. Könnyű s félben tudomány is. Öröm tanulni, a jövőm titka e három tárgy." /VII.9./ "Irodalmat azért szeretem, mert szeretek olvasni. Keresem az

összefüggést a kor és a könyv írója között." /VII.

7/

- "A földrajzot azért szeretem, mert a tanár szigorú, de igazságos, megértő, jól magyaráz. Külön példát hoz fel és ezért nagyon leköti figyelmünket." /VII.52/ "Irodalmat azért szeretem, mert a tanár néni sokat mesél és ez is szép tantárgy." /VII.5/ "A tanár néni értelmesen elmagyarázza az anyagot." /VII.8./ "Tanáraink jók, elmagyarázzák érthetően." /VII.9./ "földrajzot, magyart azért szeretem, mert a nevelők érthetően elmagyarázzák, könnyen megérttem." /VII.16./ "A kémiát azért szeretem, mert a tanár megmagyarázza úgy, hogy otthon már nem is kell tanulni." /VII.23./ "Szeretem a szaktanárt." /VII.28/

Negatív hatású motivumok:

- "Történelem: az órák egyhangúak, a tanár unalmasan magyaráz. Fizika: félek az órától, a tanár szigorú." /VII.37/ "Az a baj, hogy az orosz tanár néni nem tud fegyelmet tartani, kivételez." /VII.42/ "Öroszt azért nem szeretem, mert a tanár pontatlanul osztályoz, magyarázni nem nagyon tud." /VII.43/ "Az orosz azért szeretem kevésbé, mert kivételez, nem

elég szigorú és elveszti önbizalmát és nem tud fegyelmelni. A fizikát azért szeretem kevésbé, mert úgy tartja az órát, amilyen kedve van és nem elég közvetlen." /VII.45./ "A történelem unalmas, egyhangú." /VII.20./

- "Nincs érzékem hozzá, nem tudok rajzolni, festeni és nem szeretem." /VII.15./ "Oroszt, ha másképpen, más módszerrel tanítanak, könnyebb lenne tanulni. Rajz - nem látom értelmét." /VII.7./ "Rajz, gyakorlat - ezek a tárgyak nagyon unalmasak." /VII.6./

VIII. osztály

<u>Szeretem</u>		<u>Kevésbé</u>		<u>Nem szeretem</u>	
Testnevelés	52 %	Matematika	38 %	Kémia	31 %
Fizika	36 %	Kémia	29 %	Orosz	30 %
Gyakorlat	36 %	Földrajz	27 %	Matematika	30 %

A tantárgyak iránti érdeklődés összefügg a serdülők pályaválasztási szándékával. Az alkotó öntevékenységre való törekvés jellemzi őket, mely a kísérletekben és gyakorlati tevékenységekben realizálódik, így a belső törvényszerűségek érzékelhetővé válnak. Az iskolai kísérletek szinte lenyűgözik őket, mert ők maguk végzik. A tanulók öntevékenységi igénye e kor-

ban kísérletező, "kutató-felfedező" formában jelentkezik. A tanulásnál döntő a tanítási órákon elsajátítandó ismeretek megértése és ezt a megfelelő módszerek is befolyásolják. A tanítási órákkal szemben tehát a tanulók igénylik, hogy vidám, hangulatos, érdekes, élményszerű, érdeklődést kielégítő, izgalmas legyen, kapcsolódjon az emberhez, az élethez. Igénylik az óra alatti fegyelmet, de megfelelő módon. /Nem verés, kiabálás./

Pozitív hatású motivumok:

- "Megismerem az ember élővilágát. Szeretek villamossággal foglalkozni. Ötödikben is tetszett Magyarország földrajza, és most még többet tudunk róla."
/VIII.2./ "A gyakorlatot és a fizikát azért szeretem, mert sok minden új van benne és szeretek barátkozni." /VIII.9./ "Az ének és a rajz kikapcsolódást jelent. A biológiából saját testünk felépítését tanuljuk. A gyakorlatban a műhelymunkát szeretem." /VIII.21/ "Sok könyvet olvasok hasonló témával és így kevés tanulással megértem. Földrajz érdekes, szép tárgy." /VIII.12./ "Biológiából sok érdekeset ismerünk meg. Testnevelés órán sokat tornázunk és így nagyon sokat fejlődünk." VIII.7. "Szeretem a természetet és a szerelést, az életben még sok hasznát veszem. Szeretek számolni, énekelni, érdeklődni."
/VIII.1./

- "A fizika tanárunk együtt örül velünk, megértő, vidám, kedves az órákon jó hangulat uralkodik." /VIII.10/ "Talán azért szeretem ezeket a tantárgyakat, mert a tanárok nagyon jól, érthetően magyarázzák el az anyagot. Minden nevelő barátságos és megértő, sokat foglalkoznak velünk külön is, ami a tanár és diákok közötti kapcsolatot elősegíti /Tanárjáért szeretjük meg a tárgyat/." /VIII.29/

Negatív hatású motívumok:

- "Orosz tanárunk türelmetlen, kiabál, a diákot mindig butának tartja." /VIII.10./ "A történelmet és a biológiát talán azért szeretem kevésbé, mert a tanáraimat sem szeretem aki tanítja." /VIII.38/ "A magyart nem szeretem, mert a tanár mogorva és szigorúan feleltet." /VIII.14./ "Rajz - nem szeretem, mert az egész anyagot a tanár néni nevetségesen mondja, nincs fegyelem." /VIII.11./ "Az orosz tanár szigorú. Nem szeretek rajzolni. Gyakorlatot azért nem szeretem, mert az órán még megmukkanni sem lehet, pedig szerintem a gyakorlat óra nem olyan komoly, mint a matematika." /VIII.13./ Ének - az órák unalmasak, a tanár néni egész órán csak fegyelmez. Orosz - a tantárgy nehéz, a tanár bácsi nem szeretetti meg velünk." /VIII.28/ "Orosz - a tanár bácsi nem nagyon igazságos, a jobbakkal kivételez." /VIII.27./ "Rajz - a tanár néni sokat ve-

szekedik és szigorú, ha valaki szólni mert, beírást ad." /VIII.26./ "A nevelő nagyon szigorú az jó, de nem igazságos." /VIII.25./ "A tanár néni nem érthetően magyaráz, túl szigorú /VIII.22./

- "Nem szeretem a nyelveket." /VIII.10./ "Csak úgy értem meg, ha bemagolom. Festeni nem szeretek. A ragozásokat nem szeretem." /VIII.6./ "Nagyon sokat kell tanulni a történelmet. A gyakorlat piszkos munka." /VIII.19/ "Nem szeretem a koncerteket, pedig minden órán van ilyen. Nincs ügyes kezem. Nagyon sok a tanulnivaló és nem tudom az igeidőket. Túl sokat kívánnak tőlem." /VIII.12/ "Orosz - sokat kell tanulnunk egyszerre. Történelem - nagyon sok van egy anyagrészben és nem tudjuk mind megtanulni." /VIII.7/

A negatív hatások közül a megértés hiánya a legdöntőbb. /Orosz, történelem/. Fontos motívum még a tanárhoz kapcsolódó szubjektív viszony, a törődés hiánya, unalomig egyhangú tanítási órák, bizonyos képességek hiánya. A négy osztályban - vizsgált pozitív és negatív motívumok szinte minden tanulóban jelen vannak egyszerre és befolyásolják iskolához, tantárgyhoz, tanárhoz való viszonyukat. A tantárgyak kedveltsége meghatározza a tanuláshoz való viszonyt is.

A vizsgált tanulók tanuláshoz való viszonya döntően pozitív és csak 10 %-a nem szeret tanulni.

	5.o	6.o	7.o	8.o	Össze- sen	%
Szeretek tanulni	126	72	86	53	337	68
Nem szeretek tanulni	7	3	20	20	50	10
Igen is meg nem is	14	37	31	27	109	22

12. ábra

Érdekes továbbá mindezt osztályonkénti bontásban elemezni. A tanuláshoz való pozitív viszony legmagasabb értéket az ötödik osztályban mutat. Ebben a korban a gyermek az objektív világ felé fordul, érdeklődik a természet és a technika iránt. Ezt az iskola kielégíti a tantárgyak differenciálásával. Néhány tantárgyat már előnyben részesítenek, néhányat elhanyagolnak. Még hatodik és hetedik osztályban is megmarad e pozitív hozzáállás, de nyolcadik osztályra már igen lecsökken, az iskolához való beállítottság átmenetileg megromlik. Ugyanakkor a hetedik, nyolcadik osztályban ugrásszerűen nő /szerencsére nem nagy számban/ a tanuláshoz való negatív viszony. Itt kell megtalálnunk a kapcsolatot a tanuláshoz és a tantárgyakhoz való viszony között, mert mindkettőnél a pedagógus magatartása, oktatási módja befolyásoló tényező. Mert ha egy tanár ért hozzá, hogy tárgyat érdekesen és gya-

korlati módon tanítsa, akkor sikerül szaktárgyát megszerettetni, ezáltal a tanuláshoz való pozitív viszonyt létrehozni. Ebben az esetben a tanulók is könnyen és jól jegyzik meg azt, ami a saját alapbeállítottóságuknak megfelelő. Tehát ha a tanár tanítványaihoz való viszonya pozitív, ezáltal óráin kedvező atmoszférát teremt és így bizonyára megjavul a tanulók tanulási teljesítménye is. "Azok a példaképül szolgáló tanítók szocialista iskoláinkban, akiknek osztályaiban ritka a kudarcot valló gyermek, és minden tanuló jó teljesítményre képes, ezeket a sikereket annak a ténynek köszönhetik, hogy osztályukkal jó viszonyt alakítottak ki. Ha a tanítót emberileg mintaképnek, fölöttük állónak, megértő barátnak és vitathatatlan tekintélynek ismerik el, akkor már egyedül ez a körülmény is kedvezően hat a tanítványok tanulási magatartására. A tanulásbeli teljesítmények ettől közvetlenül függenek." /Dr. G.Clauss - Dr. H.Heibsch: Gyermekpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1973. 269. old./ Tanulói vallomásokból: "Azért szeretek tanulni, mert a tanár néni jó órákat tart, sokat szemléltet. A biológiát /VIII.12/ felhasználhatom pályaválasztásomhoz is: orvos akarok lenni." "Ha nem kiabál a tanár akkor szeretem az óráját." "Szeretem a földrajzot, mert érdekel a tanulás, később is hasznát veszem, ha sokat tanulok szüleimnek is segíthetek vele." /VIII.37/

Ma még sajnos nem úgy történik a pedagógusok kiválasztása, ahogyan Váradi Szabó János, vagy Kériné leírta. "Igaz az, hogy minden ember születik valamire és ha arra alkalmazhatnák, amire természeti tehetségei és hajlandósága viszik, akkor lenne a maga helyén s azt tökéletesen betöltené. De valamint más hivatalra, úgy a nevelés tanításra is, ne adja magát az, ki magában arra semmi kedvet nem érez és elegendő készülettel nem bír." /Váradi Szabó János: A köznép tanítóiról. Nevelési Emléklapok, 3-4 füzet. 1847. 73-93. old./ "Ahhoz, hogy egy ember köznapi foglalkozását hivatásként üzze, hogy teljes ember legyen általa, szenvedélyre van szüksége." /Kériné Sós Julia: Tanárok élete és munkája. Akadémia Kiadó, Budapest 1969. Előszó 6. old./

A vizsgálat alapján összegeztük az adatokat és következtettünk, mely tárgyak a legkedveltebbek, illetve melyeket említették legtöbbször negatív vonatkozásban. Természetesen ennek összegezése egy-egy iskolán belül érdekes lehet, mivel az ott tanítóknak mond igazán sokat e rangsor.

11. ábra

Tantárgy	5.0		6.0		7.0		8.0		Összesen	
	147 tanuló +	-	112 tanuló +	-	127 tanuló +	-	100 tanuló +	-	+%	-%
Kémia	-	-	-	-	22	81	23	60	22.0	70.5
Földrajz	55	59	22	62	48	59	25	48	37.5	57.0
Történelem	59	52	34	41	30	66	20	44	35.5	50.7
Magyar	28	97	30	61	43	35	22	37	31.0	57.5
Élővilág	41	36	39	38	28	55	22	29	33.0	39.5
Ének	47	33	31	33	36	36	21	31	34.0	33.0
Rajz	23	30	20	33	27	25	18	16	22.0	26.0
Testnevelés	66	30	50	32	65	28	52	21	58.0	27.7
Gyakorlat	49	20	34	22	40	13	36	8	40.0	15.7
Orosz	37	67	24	59	16	87	10	56	21.8	67.0
Matematika	36	81	29	56	36	72	12	68	28.0	69.0
Fizika	-	-	15	56	27	73	36	47	26.0	58.0

III.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az iskolareform egyik alapvető feladata a pedagógia elméletének közelebb hozása a nevelés gyakorlatához. Az elmélet a gyakorlathoz, a tudomány az élethez kerül közelebb, így a pedagógiai folyamat szubjektív vonásai is előtérbe kerülnek konkrétan, részletesen, elemzően. A pedagógiai folyamat - mint bevezetőnkben említettük - egyik pólusán a pedagógus áll, a pedagógus, mint személyiség. "Közismert tény az, hogy a nevelő nemcsak szándékolt hatásaival, de egész magatartásával, életével nevel. Az is természetes, hogy a gyermekre gyakorolt bármely hatás valamilyen módon kihat az egész gyermekre. Mindez érthető a személyiség egységéből. Az ember nem tulajdonságok és folyamatok "kötege", hanem egy egységes egész" /Dr. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó, Budapest 1973. 74. old./

A személyiség strukturáját figyelembevéve próbáltunk képet kapni a pedagógusok által képviselt magatartásformákról és azok hatásairól.

Megállapíthatjuk, hogy a tanulók iskolához és tantárgyakhoz való viszonyában döntő tényező a pedagógushoz való viszony. A viszony kialakításában viszont alap-

vető tényező lehet a pedagógus képességeivel kapcsolatos magatartásformája /tudása, felkészültsége, szervezőképessége, kooperációs képessége/, jelleme, irányultsága/ életcél, világnézet, meggyőződés, életmód/, valamint érzelmi beállítottsága.

A pozitív magatartásformák közül a tanulók kiemelték:

"érthetően magyaráz" /75 %/

"ha valamit nem értünk, újra elmagyarázza
/71 %/

"szigorú, de szeret bennünket." /66 %/

"belátja saját tévedését" /68 %/

"segít tanítványainak" /71 %/

"kedves" /66 %/

motivumokat, a negatív motivumok közül a leggyakoribbak:

"mindig a diák a hibás" /22.7 %/

"nagyon ritkán dicsér" /26.6 %/

"türelmetlen" /21 %/

"kiabál" /19 %/

"nem tud fegyelmezni" /21 %/

A tanárok munkájában azonban nem arra kell törekedni, hogy mindenáron minden pedagógus "kedvelt" legyen és személyi vonzást gyakoroljon tanítványaira. Minden pedagógus nem lehet egyforma. Szükség van sokféle ta-

nárra, tanáregyéniségekre. Mialaret szerint "a jó tanár típusa valójában nem létezik, de léteznek különböző jó tanártípusok." A károsan ható magatartásformák ellensúlyozása fontos feladat minden pedagógus számára. Mert: "Ha van valami hatalmas eszköze az emberi szívnak az iránti meghatározásra, hogy az idegen gyermek képzésében semmit el ne mulasszon, magát egészen azoknak szentelje: az nem más, hanem az erős meggyőződés arról, hogy azoknak az ártatlannak boldog, vagy boldogtalan sorsa, a mellyre menendők jövőben, az ember kezében van, az ő gondos felvigyázásából, a tanításától és példaadásától függ. A melly tanító ezen meggyőződést érzi magában, annak minden boldogsága abban áll, hogy fáradtságát szerencsés következmények koronázzák. /Váradó Szabó János, 1847.: A közép tanítóiról. Nevelési Emléklapok, 3-4 füzet, 73-93. old./

IV. Irodalomjegyzék

- Dr. Ágoston György - Dr. Veszprémi László: A pedagógusok magatartásának hatása a tanulók teljesítményeire egy vizsgálat tükrében.
Pedagógiai Szemle 1967. 3.sz. 198-209.1.
- Dr. Ágoston György: Nevelés-elmélet
Tankönyvkiadó, Budapest 1970.
- Dr. Bagoly Lászlóné: Különböző nevelői magatartásokkal történő értékelés hatása a tanulók teljesítményeire.
Módszertani Közlemények 1969. 2.sz.
- Báthori Zoltán: Egy tanári attitűd vizsgálata
Pedagógiai Szemle 1971.9.sz.
- Berwig E-H.: A tanár-tanuló viszony vizsgálatának problémái és a csoportok kialakulásának elméleti kérdései.
Pedagogik 1970. No.2.
- Bozóky Éva: Ujra a tanácsi tekintélyről
Köznevelés 1975. 12.sz.
- Buzás László: A nevelő személyiségének lélektani vizsgálata
1949.
- Carl Weiss: Az iskolai osztály szociológiája és szociálpszichológiája.
Tankönyvkiadó, Budapest 1974.
- Faragó László - Kiss Árpád: Az új nevelés kérdései
Egyetemi Nyomda, Budapest 1949.
- Ferge Zsuzsa: A pedagógusok önértékelése. Valóság 1979/11.

- Geréb György: Általános iskolai tanulók fáradtságának tünetei és forrásai
Pedagógiai Szemle 1959/11. 1044-1051.1.
- Dr. G. Clauss - Dr. H. Hiebsch: Gyermekpszichológia
Akadémiai Kiadó, Budapest 1974.
- Gordin, A. Ju: A pedagógusok és a növendékek viszonyának kérdése a szovjet pedagógia történetében.
Szovetszkaja Pedagógika 1972. No.10.
- Hegedüs T. András: Nevelési problémák és nevelői magatartások.
Köznevelés 1976.1.sz. 12. oldal
- Hunyadi György: Szociálpszichológia
I. Sz. Kon: Az én a társadalomban
Kossuth Könyvkiadó 1969.
- Janowski, Andrzej: A tanári irányítási stílus és a normák kialakulása.
Problemy Opiekunczo Wychowawcze 1979.1. No.10.
- Dr. Kardos Lajos: Általános pszichológia
Tankönyvkiadó, Budapest 1964.
- Kántás László: Nevelői légkörök vizsgálata óvodáskorúak csoportjaiban.
Pedagógiai Szemle 1971/5.sz.
- Dr. Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései
Tankönyvkiadó, Budapest 1967.
- Dr. Kerékgyártó Imre: Horváth Feri "lázad".
Köznevelés 1968/9.sz. 329. 1.

- Dr. Kerékgyártó Imre: A szocialista tanár - diák viszony
Módszertani Közlemények 1973/5.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A nevelői magatartás
Módszertani Közlemények 1974/5.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A nevelés és a nevelők attitűdjei
Módszertani Közlemények 1974/4.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A pedagógus munkája
Módszertani Közlemények 1973/3.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A pedagóguspálya presztízse
Módszertani Közlemények 1974/2.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A pedagógiai hatás titkai
Módszertani Közlemények 1973/1.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: A pedagógus és a társadalom
Módszertani Közlemények 1972/5.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: Az iskola, a pedagógus tevékenységei
Módszertani Közlemények 1974/3.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: Tanítók, tanárok
Módszertani Közlemények 1970/5.sz.
- Dr. Kerékgyártó Imre: Az ideális tanár diákvallomások tükrében
Pedagógiai Szemle 1968/3.sz.
- Kessel, W.: Tanárjelöltek és óvonóképzőintézeti hallgatók
hivatástudatának vizsgálata
Probleme und Ergebnisse der Psychologie 1970.
- Kériné Sós Julia: Tanárok élete és munkája
Akadémia Könyvkiadó, 1969. Budapest

Klinker - Stopperam: Az eredményes pedagógus a tanulók
személyes tapasztalatai tükrében
Probleme und Ergebnisse der Psychologie
1970. No.34.

Dr. Koncz János: A pedagógus hivatás vizsgálata a fej-
lett szocialista társadalom építése követel-
ményeinek szemszögéből.

Kandidátusi értekezés tézisei Szeged, 1976.

N.V. Kuzmina: A pedagógiai képességek kialakulása
Tankönyvkiadó, Budapest 1963.

Makarenkó művei V. kötet 164. oldal.

Murányi Mihály: Az értékorientációk fejlesztése
Tankönyvkiadó, Budapest 1974.

Dr. Nánási Miklós: Pedagógia
Tankönyvkiadó, Budapest 1973.

Ormai Vera, 1962. Különböző nevelői magatartásformák ha-
tása egy osztály tanulóinak a tantárgy irán-
ti érdeklődésére és munkafegyelmére M. Peda-
gógia. 4.sz. 382-417. old.

Pálmai Kálmán: Tanárok és tanítványok
Módszertani Közlemények 1965/5.sz.

P. Lázár István: Szolgálat közben a közérzetről
Köznevelés 1975/11.sz.

Pataki Ferenc: Csoportlélektan
Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1969.

Sz. L. Rubinstein: Az általános pszichológia alapjai.

Akadémiai Kiadó, Budapest 1964.

Ryans, D.G.: Tanári magatartásformák és tulajdonságok vizsgálata 1964.

Szathmáry Lajos: Hivatásunk etikai kérdései

Köznevelés 1975/31.sz.

Szokoloszy István: Válogatott tanulmányok

Tankönyvkiadó, Budapest 1972.

Varga Zoltán: Iskolai ártalmak

Tankönyvkiadó. A pedagógia időszerű kérdései hazánkban 1974.

Váci Mihály, 1964. Észrevétlen forradalmár. - A zsezs-madár. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 70.

Dr. Václav Prihoda: Bevezetés a pedagógiai pszichológiába
Tankönyvkiadó, Budapest 1963.

Váradai Szabó János, 1847. A köznép tanítóiról.

Nevelési Emléklapok, 3-4 füzet. 73-93.l.

Dr. Veczkó József, 1967. Adatok a tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálatához. Acta Universitatis Szegediensis Sectio Pedagogica et Psychologica, 11.

Dr. Veczkó József: Adatok a tanulók iskolához való viszonyának pszichológiai vizsgálatához.
Acta Universitatis Szegediensis Sectio Pedagogica et Psychologica, 1967.11.

Wincenty Okon: Az általános didaktika alapjai

Tankönyvkiadó, Budapest 1976.

Dr. Zrinszky László: Tanár-diák viszony

Nyári Egyetem, Szeged 1972.